

Pohóczky Béla

Az interjút készítette, szerkesztette: Pólya Csaba
Serke, 2015.

„Menj és tedd, amit tenned kell!”

Család

Az ősök emlékezete

Édesapám részéről a Pohóczky nagyszülők Lengyelországból származtak, tehát az elődök erről az ágról lengyelek voltak. Azt, hogy hogyan érkeztek ide, nem tudom, de Magyarországon most is több Pohóczky él. A reformáció üldöztetése idején jöttek Magyarország területére, mert lutheránus, tehát ágostai hitvallásúak voltak, és így Lengyelországban nem volt maradásuk.¹ A kálvini és svájci reformáció ott a lengyel területeken nem hatott, így értelemszerűen evangélikus hitre tértek, és később, Magyarországon lettek reformátusokká. Apai nagyanyám családja, aki Rácz nevezetű volt, Magyarországon élt, magyar elődökkel, de volt a családban szlovák is, és voltak németek is. Anyai nagyanyám testvére Kisgergely Bíró Lajos, pap volt. Az édesanya haragudott érte, hogy elment katolikus papnak, mert nemesek voltak. Hangonyi. Kisgergely úrnak, az apjának négy kovács meg vagy nyolc kerékgyártó is dolgozott, hintója is volt, eljárt egész Ózdra mulatni. Amikor viszont otthon a kovácsait látogatta, még a kihulló szemet is visszadobálta a kohóba. Erre meg a kovácsmester azt mondta: „Kisgergely úr, nem itt kell spórolni, hanem ott, ni!” – és Ózdra mutatott.

Érdekes tehát a család összetétele: lengyel, magyar, szlovák és német is volt köztük. Ezek a családok mind az akkori Magyarországon telepedtek le, így Ózdon is voltak Pohóczkyak, Rimaszombatban is, akiknek leszármazottja, Pohóczky Laci bátyám, aki bokszoló volt. Nem is tudom, hogy mikor halt meg, de vagy harminc esztendeje.

Nagyszülők, szülők

Az én nagyapám, Pohóczky Pál földműves volt. Volt neki 14 hektár földje, abban volt erdő, abban volt szőlő, gyümölcsös, és ő mindezekkel foglalkozott. A földet később az

édesapám testvére, Sándor bátyám dolgozta, hogy menjen a föld művelése a maga rendjén, meglegyen minden a gazdaságban is, édesapám pedig kitanult ácsmesternek. Eléggé nevezetes ácsmester volt itt Gömörben, több templomnak a toronytetejét is – nem csak templomtetőt, a toronytetőt is – ő javította meg és készítette el; azokat a hagyma alakúakat is meg a kupolásokat, meg mindenfélét.

Akkor a család még együtt volt, mindenkinek megvolt a maga feladata – a régiek bölcsék voltak. Háború után, 1950-től kezdődően jött az úgynevezett „összpontosítás”. Egységes Földműves Szövetkezet alakult – a köznyelvben JRD² –, édesapám pedig állami munkás lett. A "Cestná správa"-nál [*Közútkezelő Vállalat*] volt vezető beosztásban, ő volt az, aki megrajzolta a hidat, amit építettek. Ahol ácsmester és annak szakértelme kellett, ott ő dolgozott. Természetesen ment minden, mint azelőtt, a háború előtt, csak akkor még inkább magánkézben voltak a dolgok, most meg állami felügyelet alatt.

Édesapám közben megnősült, feleségül vette édesanyámat, Isdinszky Erzsébetet. 1937-ben született meg első gyermekük, István bátyám – ő sajnos már meghalt –, én pedig 1940. május 5-én Harmac községben láttam meg a napvilágot. Tudom, hogy vasárnap volt, mert a bábám Dobócáról jött, a Rima folyó pedig ki volt öntve, és édesapámnak az apja aznap behajtott az Órimába; régen arra folyt a folyó. Belebuktak, felfordultak lovas kocsistól. Ez úgy megmaradt nekem, mert elmondták.

Iskoláskor

Ott nőttem fel Harmacon, ott jártam iskolába, de persze nem magyar iskolába, mert háború után becsuktak minden magyar iskolát.³ Szlovák iskolává lett a falu elemi iskolája, szlovák tanító jött. Oda kellett járnom, és amikor harmadik osztályos voltam, akkor engedték meg, hogy újra magyar tannyelvű iskola legyen. Pedig ugye az iskola mindvégig ott maradt, ahol volt. Református Elemi Népiskola, az volt kiírva rá. Oda jártunk olyan harmincan. Cigányok is. Már akkor magyar tanítónk volt, Hosszúréti János római katolikus vallású kántor-tanító Dobócáról. Találkoztam vele később felnőtt koromban, és elmondta, hogy "Engem, Béla, kirúgtak az állásomból" – merthogy úgymond kulákok voltak. Nagyon kedves, intelligens, hívő keresztyén ember volt római katolikus vonalon.

Öt osztályt jártunk a szülőfalumban, majd utána a nyolcadik osztályig be kellett járni Rimaszécsre. Harmacról gyalog mentünk, vagy hat órákor elindultunk, elgyalogoltunk az orávkai – azaz csobánkai – állomásra, és onnan mentünk be Rimaszécsre a hétórás vonattal. Nagyon jó volt, jó tanáraink voltak Rimaszécsen. Az igazgató, Rigó Laci bácsi hasonlóképpen járt, mint az elemi iskolában a tanító. Kulákok voltak ők is. Ezt nekem már öreg fejjel mondta el. Akkor találkoztam vele, amikor visszajöttem a nagyvilágot megjárva. "Tudod, Béla – mondta –, egy reggel jöttek a bőrkabátosok, és azzal fogadtak engem az igazgatói szobában, hogy magára itt többet szükség nincsen". Laci bácsi református vallású volt – Gál úrnak a lányát vette el, akinek nagy malma volt Rimaszécsen –, a testvére pedig főorvos volt Debrecenben, de ő nem jött ide vissza háború után, hanem ott maradt. Rigó Laci bácsi egy másik testvére is tanító volt, ő Martonfalán tanított. Karakán emberek, becsületes emberek vettek körül, és tanítottak bennünket sok mindenre. Tanárnőink is voltak. Nagyon jó volt minden. A környező falvakból többen jártunk oda, összejöttünk, beszélgettünk, mint a gyerekek. No, de be kellett azt is fejezni, mert 1954-ben számomra lejárt a kötelező iskola.

Mezőgazdasági iskola Ifjúságfalván⁴

Melyik gyermek szeret tanulni, pláne serdülő korban? Az egy olyan kor, hogy szeretek is meg nem is, mennék is meg nem is. "Hát hova menjen a gyerek iskolába?" – kérdezték a szüleim. Közben megalakították a JRD-t, és nagyon nagy volt a nyomás, hogy aki nem lép be a szövetkezetbe, annak nem veszik fel a gyermekét, hiába is akar felsőbb iskolába menni. Nagyon nehéz volt bejutni iskolába, pláne faluról, akiknek meg földje, valami kis birtoka volt, annak még nehezebb. No, de aztán jöttek toborozni bányaiskolába, Ostravába, Csehországba. Olyan fiatalok voltak, mint én voltam akkor, egyenruhában, gyönyörűek – bemutatták az iskolájukat. De a szüleim nem engedtek, azt mondták: "bányász nem leszel!"

Volt egy tanár ismerősünk, félig-meddig rokonunk Jéne községből, aki Ifjúságfalván tanított, a kommunista faluban. Pál Józsefnek hívták, aranyos, intelligens ember volt, magyar tanítóképzőt végzett még a háború előtt. Beszéltek vele a szüleim, hogy hát ezt a Béla gyereket nem tudná-e valahova, valamilyen mesterségre beajánlani. Pál Józsi bácsi azt mondta – emlékszem rá –, hogy „Bizonyosan el fognak menni ketten-

hárman, mert az úgy szokott lenni, hogy néhányan itt hagyják az iskolát, én meg majd Bélát beteszem valamelyiknek a helyére”. Ő igazgató helyettes volt. Szeptember utolján én már örültem neki, hogy nem kell menni, majd egyszer csak jött a levél, hogy „Bélát felveszik az iskolába, el kell jönni”, úgyhogy az én édesanyám és a nagymamám fogtak, elvittek engem Dedina mládeže-be, Ifjúságfalvára, mindennel felszerelve, amit vinni kellett, és ott rekedtem. Azt mondták, örüljek, hogy egyáltalán bekerültem ide. Ez egy kétéves mezőgazdasági gépészeti iskola volt. Közben meg is tetszett nekem, meg a többi gyereket is megkedveltem.

Ifjúságfalva Kamocsával, egy református faluval átellenben van a Vágon, majdnem Gútánál, ahol összefolyik a Vág meg a Kis-Duna. Oda jártam középiskolába. Én idehaza, szülőfalumban konfirmáltam, meg templomba is jártam, hittanra jártam, a lelkészünk tanított énekelni, minden reformáció ünnepet meg minden egyházi ünnepet abban az időben is, ha nem is annyira nyíltan, de megünnepeltünk. Hát jöttek a vasárnapok Ifjúságfalván, de az nagyon kietlen volt: ősz volt, meghallottam a harangszót, de tornyot meg templomot, akárhogy is figyeltem, nem lehetett látni. Aztán megismerkedtem a környékkel, hogy hol is vagyok én, és megtudtam, hogy Kamocsáról szól a harang. Na, de ott híd nem volt, pedig elég széles a Vág Kamocsánál. Egy idős bácsi csónakkal vitt át rajta, én pedig fogtam magam, és elmentem a templomba. Vörös Béla⁵ volt akkor a kamocsai lelképásztor. Télen aztán nem tudtam menni, de tavasszal, amikor szép idő volt, és ősszel is, míg szünidő nem volt, rendszeresen eljártam. Utoljára már annyira mentünk, hogy harangoztam is. Gyönyörű, nagy harang volt.

A kommunista iskolából egyedül én voltam az, aki a templomba járt. Ez tudomására jutott az Torma iskolaigazgatónak, aki nagy kommunista ember volt, és kigúnyolt engem – de én nem szóltam semmit se vissza. Hanem egy vasárnap aztán felsorakoztattak bennünket. Köd volt, dér volt, és az igazgató elmondta, hogy minket a malom tart el, és cukorrépat pucolni kellene mennünk, de hát vasárnap van. Azt mondja: „Én tudom, hogy van egy próféta közöttetek, az pedig Pohóczky Béla, kérem. Szól a harang, ide is hallatszik, ha akar, nem megy templomba, hanem megy dolgozni”. Azt mondtam, meg tudták is, hogy én mindent megcsinálok, de én bizony megyek a templomba. Voltak még a diákok közt is nagyon sokan, akik kigúnyoltak, kinevettek: „Minek hiszel benne?” – próbáltak meggyőzni, kifordítani, istentelenné tenni. Persze

én nem álltam rá. Majd mit ad a Jóisten, megint megismerkedtem egy tanárral Kamocsáról. Földes Lajosnak hívták, Kisszigeten⁶ tanított. Vasárnaponként motorkerékpárra ültetett, és együtt mentünk a templomba Negyedre, Sókszelőcére meg a többi környező református faluba. Mindig volt hova templomba menni. Volt, hogy egy vasárnap két helyre is elmentünk. Nagy élmény volt ez számomra.

Tornaljától Rimaszombatig

Két év elteltével aztán befejeztük az iskolát Ifjúságfalván, de az csak egy mezőgazdasági gépészeti iskola volt, se érettségi, se semmi nem járt vele. Akkor én még csak 16 éves voltam, de amint hazajöttem, munkába kellett állnom. „A traktorállomáson jelentkeztek!” – hangzott az iskola utolsó utasítása. Már el volt intézve a tornaljai – akkori šafárikovói – gépállomáson, hogy tudtak rólam, és fogadtak. „Hajtási engedélyt”, azaz traktorra, mezőgazdasági gépekre jogosítványt adtak, mert abból az iskolában le kellett vizsgázni, tehát a bizonyítvány mellett még ez is megvolt. Tornalján rögtön beosztottak a cséplőgépesekhez, kérdezték, akarok-e ott dolgozni. „Hát – mondom –, nekem mindegy, én szeretem ezt csinálni”. Különösen a cséplőgépek érdekeltek. Úgyhogy ott dolgoztam. Messzire kellett járni Harmacról vonattal, de kibírtam, mert akkor még fiatal voltam, másképp volt minden.

1957-ben behívatott engem a tornapjai gépállomás főmérnöke, hogy nagyon akarnak énvelem beszélni. Nem tudtam, hogy miről van szó. Bementem – a kis nyúl, az meghúzza magát –, közben azon gondolkodtam, mit akarhatnak tőlem. Mondják nekem: „Te harmaci fiú, te Pohóczky Béla! Úgy határoztunk, hogy téged elküldenénk a mesterszakot megszerezni, ami már érettségivel jár”. Mondom erre: „Hova akarnak engem küldeni?” – „Rimaszombatba. Mivel pedig neked az alapfokú végzettséged már le van zárva, elég egy évet ott lenned. Minden el van intézve, januárban kezdetek, nem ősszel, a vizsgának pedig meg kell lenni május végén”. Nem mondhattam nekik, hogy nem megyek, meg féltem is, hogy ha nem megyek, mi lesz akkor velem, elmentem hát Rimaszombatba a mesterszakra. Gépészet, számtan meg politika voltak a fő tantárgyak, fizika meg mértan nem kellett, mert az nekünk már le volt zárva.

Hát ott vagyok Rimaszombatban, mondom, megyek szerdán este templomba. Onnan kezdve eljártam minden szerdán este templomba, és ha nem mentem haza, akkor

vasárnap is mentem, úgyhogy én ott a püspök urat, dr. Varga Imre bácsit⁷ meg a rimaszombati lelkészeket is megismertem. Ott ismertem meg 1957-ben Mikó Jenő püspök urat⁸ és a barátját, vagyis a szolgatársát Görözdi Miklóst⁹. Oda jártam templomba, és ez így ment nagyon sokáig. Majd egyszer, amikor hazamentem, azt mondja nekem édesapám meg édesanyám: „Veled valami baj van az iskolában?” Mondom: „Nincs énvelem semmi baj!” – „Hát – azt mondják – idetelefonáltak, hogy ki az apád, ki az anyád, milyen családból származol, merthogy te eljársz a templomba”. Mondom, el. De folytatták: „Azt mondják, viszel magaddal másokat is”. Hogyne vittem volna, hiszen kérdezték a tanulók, hogy hova járok el este hat órára. „Megyek a templomba” – mondtam nekik. „Elmehetünk veled?” – „Hát hogyne jöhetnétek el a templomba!” Így aztán jöttek hárman, jöttek hatan, utána meg már jöttek tízen, végül pedig már jöttek húszan-huszonöten. Az iskolaigazgató meg egy nagy szlovák kommunista volt. De nem engem hívtak be, hanem a faluból kértek rólam kádervéleményt. Borzasztó helyzetem volt. A vége az lett, hogy Tankó tanár úr meg az osztályfőnököm, Juhász tanár úr nem győzte cérnával, és behívtak engem. Leültettek, mondják nekem: „Béla, baj van veled, de valójában nincsen baj semmi, te vagy a legjobb tanuló az osztályban, viszont az igazgató ki akart dobni innen. A tanárokat összehívta, hogy téged menesszenek az iskolából, de mind az összes tanár megvédett téged, hogy a legjobb tanuló vagy, a legjobb viselkedésű, aki a legjobban kifejezi magát, akivel semmi baj nincsen”. Mondták is az igazgatónak, hogy ezt nem teheti meg. Tehát nem dobtak ki, elvégeztem ezt az iskolát is, a bizonyítványomba még az is oda van írva, hogy *„prospel s vyznamenanim”* – kitüntetéssel megfelelt. Hát én azt kérdeztem tőlük, amikor levizsgáztam, és gratuláltak: „Hogy lehetek én kitüntetett, mikor egy kettesem van, és éppen politikából?” Kinevettek engem a tanárok, mert megfelelttem én ott is, de hogy ne legyen az érettségi bizonyítványom tiszta egyes¹⁰, az igazgató kettest adott. Ezt tette énvelem, ez is egyfajta enyhébb meghurcoltatás volt.

Az érettségivel utána vissza kellett menni a traktorállomásra, ott meg rám bízták a legnagyobb gépet; egy nagy kombájn volt, afféle arató cséplőgép. Én voltam a legfiatalabb, aki aratni ment a környező szövetkezetekbe azzal a kombájnnal 1957-ben. A márkája Csepel volt, emlékszem rá. Hogy hogyan bízhatták azt énrám, mostanság tépelődtem rajta. Gyerekre rábízni olyat? – tizenhét éves voltam akkor. Ott voltam a gépállomáson egészen addig, amíg be nem vonultam katonának.

Otthon éltem közben Harmacon, ahol mindenek voltam az egyháznál, mert az én nagyapám, Pohóczky Pál volt Bacsó Gyula lelkipásztornak a kántora háború után. Az egész család, tehát a testvéremmel mi is rendszeresen jártunk a templomba. Minden úrvacsorán, minden istentiszteleten nekünk ott kellett lennünk, no, de nem is kellett minket hajtani, mert faluhelyen nem volt más semmi se. 1951-ben vezették be a villanyt is, elég későn. Mentünk a templomba, mert úgy voltunk nevelve, tanítva. Engem a lelkész sokszor megkért erre meg arra, és én megcsináltam, amit tudtam. Harangoztam. Szép három harang van Harmacon, de elég egy ember, hogy húzza, mert úgy ki van súlyozva, hogy gyönyörűen megy. Szóval ez élmény volt nekem, mert odahaza voltam, a falumban éltem, és büszke voltam arra is, hogy az én nagyapám a kántor. Az egész falu tisztelte, még most is tisztelettel beszélnek róla.

Katonaévek

Októberben aztán besoroztak katonának. Amikor bevonultam, Mostra mentem északra, száz kilométerre Prágától. Meg kellett húzódnom, hiszen azt sem tudtam, hol vagyok, kik vesznek körül, milyen emberek. Bizony időnek kellett eltelnie, míg megismertük egymást meg a vezetőséget. Most gyönyörű, régi város volt, tele templommal¹¹ – az északi része meg tele „stalinové závody”-val [*sztálini üzemekkel*]. Mi nem a kaszárnnyában, hanem mint a patkányok, „zemljankákban” – földbe vájt bunkerekben –, a föld alatt laktunk, de virágoskertet csináltunk ott is. Októbertől, a bevonulásomtól én nagyon sokáig nem voltam odahaza, de nem is akartam kérni sem, hogy tudjam, meddig bírom ki.

Majd amikor egy kicsit már kinyílt az embernek a csipája, hogy hogyan meg mint van, eljött a karácsony. Vacsora után készültünk kimenni a városba eltávozásra. Azt mondom az egyik katona cimborámnak: „Te, idefigyelj, ne menjünk messzire! Itt van ez a kapucinus templom. Nem tudom, hogy te hívő vagy-e, vagy sem, de karácsony szenteste van”. Azt mondja, hogy ő „českobratská – a Csehtestvér Egyház¹² tagja. Azt sem tudtam, hogy mi az. Most már tudom. Hát bemegyünk a kapucinusokhoz, én meg odamentem az első padba. Tömve volt a templom. Ahogy ott ülök, jönnek be a kispapok, és veszekednek az oltár előtt. Mondom: „Mi van ezekkel? Azt mondták, hogy hét órakor kezdenek, és már elmúlt fél nyolc”. Odamentem, megkérdeztem

katonaruhában, hogy mikor kezdődik a mise. „Kezdenénk, de nincsen kántor” – válaszolták. „De van kántor – mondom –, csak van-e misszál [*misekönyv*]?” – „Van. Ott van az orgonánál”. Mondom: „Mondják meg, hogy a nagy renddel megyünk, vagy a kis renddel?” – „Szenteste nagy renddel”. – „Az énekek – mondom – hogy állanak?” – „Ki vannak már rakva: »*Narodil se Kristus Pán, Tichá noc, svatá noc.*«¹³ Ezeknek a verseit énekeljük”. Mondtam nekik: „Öt percet adok. Én katonaember vagyok, öt perc alatt ők is legyenek készen, foglalják el a helyüket, én megyek az orgonához, és már vezetem is be, mert öt percig szól a prelúdium”. Hát nagyot néztek.

Épp akkor látom, hogy Kopecký kapitány jön a családjával a templomba. Ő volt a kaszárnya gyengélkedőjének a főorvosa. Csak intett nekem. Én mentem az orgonához, odaültem, eljátszottam a prelúdiumot, a számot, torkomat jól kinyitottam, vezetem az éneket. Szép hangot választottam ki, mindenki csak forgott hátra az orgona felé. Amikor pedig vége lett, és jövök le a karzatból, Kopecký kapitány ott van, azt mondja nekem: „Ja jsem o tobě Vojtíšek to bych nemyslel! – Én ezt rólad, Bélus nem gondoltam volna!” Majd erről beszélgetünk, mondta, azzal hazament. Én odamentem a papokhoz, ők meg pakoltak volna nekem narancsot meg mindent, amit külföldről kaptak. Mondom: „Nem kell semmi, de hogy állunk a holnappal, lesz-e kántor?” Nem tudták. Mondom: „Én akkor itt leszek”.

Vagy jót szolgál ez a találkozás a templomban, vagy nem az én számomra, töprengtem egy darabig. Amikor egyszer megyek be a gyengélkedőbe, mosolyogva nyújtja felém a kezét a főorvos, és azt mondja: „Veled beszélni akarok, de most azonnal”. – „Nekem vissza kell mennem a stábra – mondom –, egy levelet kell elvinnem” – „Vidd el azt a levelet, de azonnal gyere vissza! Mondd meg Paksánénak, hogy most ne Béluskázzon ott, hogy ilyen fiú vagy, meg olyan fiú vagy, mert a főorvos hívat!” Úgy is lett. Rendben van, visszajöttem. Azt mondja nekem a kapitány, hogy akarok-e ott lenni katona, ahol most vagyok. „Nagyon szeretem – mondom. – Egy szobában heten vagyunk, a közösség jó, mindenünk megvan, nem éhezünk”. Erre mondja, hogy én menjek iskolába. „Nem megyek – feleltem –, mert én eleget tanultam már mostanáig is. Nem megyek iskolába, sehova nem megyek!” Mosolygott rám. És akkor eljött január utoljára. Egy reggel fel kellett sorakozni, és mondják nekem is, hogy mindenkinek ki kell menni. „Én most szolgálatos vagyok a konyhában – mondom –, be vagyok osztva”. De mindenkinek ki kell menni az udvarra, mert parancsot olvasnak fel az ezredparancsnok

tollából. Abba a levélbe bele volt írva, hogy nekem menni kell szakácsiskolába a kaszárnyába. Felséges Úristen, hát ki volt az, aki engem ide beíratott? – a főorvos volt. Beíratott engem, és azt mondta a századparancsnok, hogy ha nem fogadom el, akkor parancsmegtagadásért betesznek egy hónapra a fogdába. Persze ő nekem nagyon jót akart. Így lettem szakács a katonaságnál. Elvégeztem azt az iskolát is.

Prágai teológusévek

Amikor a katonaság letelt, hazajöttem megint. Dúlt a kommunizmus, a sztálinizmus még akkor erős volt. Hova kellene dolgozni menni, fontolgattam. Mi adott a Jóisten? – nem mehettem sehova se, és nem is kellett róla sokat gondolkodni, mert a kommunista párt helyi szervezete már elintézte: Pohóczkyéknak van földjük, 14 hektár, és sem a testvére, sem az apja, senki nem dolgozik a szövetkezetben. Aki most jön haza a katonaságtól, azt le kell foglalni. Behívtak, és meg is mondták, hogy ne nézelődjek semerre felé, mert el van intézve a kommunista párt által, hogy nem fognak felvenni sehova se, nekem itt kell dolgozni a szövetkezetben. Decemberben leszereltem, január elsejétől ott kellett dolgoznom a faluban mint gépésznek. Műhelyvezető voltam, de gépeket javítottam.

Megöregedett a nagyapám is, meghalt, és én már akkor harangozója voltam a falunak, mert nem akadt, aki harangozzon. Idősek voltak, vagy a kommunista rendszer verte el az embereket az egyháztól. De azért faluhelyen ment minden, ahogy tudtuk, csináltuk. Én voltam a lelkész mindenese, igen nagyon szeretett engem Bacsó Gyula tiszteletes úr. Miután eltemették nagyapát, ott voltam vasárnap délelőtt a templomban. Istentisztelet után, emlékszem rá, egy fiútól üzent nekem Gyula bácsi. Mondja nekem a fiú: „Béla, tégedet hív a tisztelendő úr”. Mondom: „Mi ez? Ott voltam az istentiszteleten, oszt’ nem mondott semmit”. Ez júliusban volt, nagyapámat ugyanis júliusban temették. Bacsó Gyula akkor így fogadott engem: „Béla, nagyapád meghalt, neked át kell venni a kántorságot”. Nem volt az, hogy megkért volna szépen. „Béla, át kell venni a kántorságot. De mivel két hét múlva úrvacsoraosztás, sipirc, gyerünk a templomba, át kell venni a liturgiát”. Azt sem tudtam, hogy mit feleljek, nem hogy még visszaszóljak. „Foglald el a helyedet, kezdődik az úrvacsorai szertartás. A többit tudod, de ott, ahol a felmutatás van, és a lelkész felmutatja a kenyeret, azt énekeljük, hogy »Szállj le most a mennyből... «”¹⁴ A református egyháznak nagyon szép liturgiája van,

csak már nincsen, aki tanítsa ezt a szép, felvidéki, Pálóczi Czinke István¹⁵ féle liturgiát. Még Miskolcon is ugyanez volt a liturgia. Amikor a kelyhet mutatja fel a lelkész, akkor meg azt énekeltük, hogy „*Életnek vize...*” Szóval el kellett gyakorolnom vele.

Én voltam a kántor nagyon sokáig, addig, amíg egyszer a lelkész – megint különleges módon – azt mondja nekem istentisztelet után: „Béla, majd istentisztelet után, amikor megebédelsz, meg mindent megcsinálsz, amit szoktál vasárnap csinálni...” Mondom: „A faluba szoktam kimenni”. – „Hát, most nem mész, mert ide kell jönni a parókiára. Majd elmondok mindent”. 1964-ben volt ez. Azt mondja nekem, amikor délután felkerestem: „Béla, téged a püspök úr hívat. Rimaszombatban meg kell jelenned a püspökségen”. – „Minek?” – mondom. „Majd ott minden utasítást meg fogsz kapni”.

Na, hát el is mentem én. Körül volt a nagy asztal vezetőkkel: püspökök, esperesek, lelkészek... hát én szóhoz sem tudtam jutni. Varga Imre püspök úr kezdte el: „Béla, mi már ismerjük egymást régóta, ide jártál az iskolába is. Béla, óriásian szenved az egyház, lelkészhiány van. El kellene menned lelkésznek tanulni Prágába”. Akkor rögtön az egyetlen fegyveremhez nyúltam: „Püspök úr, énnekem nem gimnáziumom van, hanem gépészetből van érettségim”. Lekiabált: „Mit gondolsz, mit ér már a gimnázium? Te kántor vagy, orgonálsz, énekelsz, tudod könyv nélkül az összes éneket!” Úgyhogy meg kellett húzni magam, mert majdnem bekapott. Akkor elmondta, hogy mi vár rám, és hogy „Bacsó Gyula bátyád, a lelkész fel fog téged készíteni a felvételi vizsgára”.

Mindez 1964 őszén történt, és 1965-ben pünkösdkor mentünk felvételi vizsgára Prágába. Vaszily János¹⁶ nagytiszteletű úrral mentünk együtt, aki püspöki titkár volt; őt azért küldték el velem, nehogy elszökjek valahova. Abban reménykedtem, hogy nem fognak engem felvenni, de tudtam, hogy el kell menni mégis, meg kell tudni, hogyan meg mint vannak a dolgok. Be kellett menni az egyetemre a V Jirchářich utcába, ott volt a felvételi. Állt ott egy hordozható orgona. Én beleültem abba a kis orgonába, az olyan gyönyörűen szólt, hogy nagyon! Arra jött Josef Bohumil Souček professzor,¹⁷ és annyit mondott nekem: „Člověče, ty by již dávno měl být na fare! – Neked már régen parókián lenne a helyed!” Na, mondom, ez is jóval biztat, pedig még be sem mentem. Előtte, ahogy megmondták, minden héten készített engem a lelkészem a felvételire, de végül nem is abból kérdeztek, és nem is az egyháztörténetből, hanem Souček

professzor úr, aki utoljára dékán lett, meg a többi tanár mindenfélét kérdezgettek. A vége az lett, hogy felvettek a teológiára, és ott voltam egészen addig, míg el nem jött az idő, hogy kihelyezzenek.

Ez a teológiai szeminárium a német eredetű evangélikus egyház intézménye volt. A „Českobratská evanjelická církev“, a Csehtestvér Egyház Teológiai Kara. Volt egy templom a V Jirchářích utcában; csak kiment az ember, át a járdán, és már ott volt az evangélikus templom. Megismerkedtem az ottani lelkésszel is, Mičovsky Eugennnek¹⁸ hívták. Oda szoktam járni templomba meg gyakorolni az orgonán. Igen nagy orgona van benne. Ez egy német templom volt eredetileg – vissza is adták most már nekik –, de abban az időben a csehek használták. A lelkész kifelé mindig lekezelt velünk, teológusokkal. Amikor egyszer nem jött a kántor, szóltam neki, hogy nem baj, én majd elvégzem a kántori szolgálatot. Mondja, hogy az antifónát¹⁹, ha nem akarom, nem muszáj játszani. „Dehogynem, az antifónát is, nem maradhat ki semmi!” – mondom. A záróének pedig az volt, hogy: *„Amen, to požehnání/ přijdiž na nás všecy, / abychom po skonání / vešli v ráj nebeský / a tam s andělskou říší / Boha také ctíli; / dej nám to, ó Ježíši, / Spasiteli milý!”*²⁰ Még ma is tudom. Kántor voltam egyszer, kétszer, háromszor... még többször is, amikor nem jött a kántor.

Első szemeszter után, amikor visszamentünk az egyetemre, az egyik diák, Antal Vince a csúfnevemen szólított – Kövérnek hívtak. Mondja nekem: „Kövér, Mičovsky telefonált, hívd vissza!” Telefonálok neki: „Igen tiszteletes úr, miben tudok segíteni?” Mondja, eltörött a lába, mert tél volt, január közepe, és elcsúszott a jégen. Kérdi vasárnap tudnék-e szolgálni, „de – mondja – nem kántornak kell lenni, hanem papnak”. Hú, az kicsit odébb van! „Elég nagy feladat ez nekem, gondolja, hogy én ezt elvégzem?” – kérdeztem. „Biztos, hogy elvégzed – mondja. – „Ha a kántorizálást tudod, ez még jobban fog menni”. Végül én végeztem az evangélikus istentiszteletet. Az összes teológus eljött, hogy meghallgasson, de azok, mikor már a szószékre felmentem, lehajtották a fejüket, mert jobban izgultak, mint én. A liturgiánál nem volt gond: *„Nejsvětější, Bože všemohoucí, / Pro Syna svého jednorozeného, / Jezu Krista laskavého, / Sešliž nám Ducha Svatého, / Kterýžtoby srdce naše / Svým ohněm zapálil / A skrze rozličnost jazyků / Všecy národy v jednotu víry shromáždil: / Sláva Bohu, Sláva Bohu, Sláva Bohu!”*²¹ A prédikáció alatt aztán megbátorodott az egész banda: Menyus²² és a többiek is.

Tehát Prágában is azt néztem, hogy hol tudok segíteni. Volt úgy, hogy az „U svatého Vojtecha” utcai templomba mentem este orgonálni; szép kis templom ez a Szent Béla templom is.

Emigrációban

Bécs – „Ne menjetek haza!”

1968-ban meghívót kaptam Bécsbe, a teológiára. Odamentem pünkösdkor – májusban volt pünkösd akkor, vagy júniusban, nem tudom. Azt mondta az egyetem dékánja, hogy Purkersdorfba kell kiköltözni. Ez olyan tíz kilométerre van a bécsi Westbahnhoftól, a nyugati pályaudvartól; odamentem vonattal az „Evangelische Sanatorium”-ba.²³ Ott is van egy templom, az akkori püspököt pedig Karzelnek²⁴ hívták. Ott adtak tehát helyet, és én onnan járkáltam ide-oda szétnézegetni. Közben eljártam helyettesíteni Soós Mihályt²⁵ a református templomba. Majd egyszer megkért Szépfalusi István²⁶ evangélikus lelképásztort, aki a menekült osztálynak a főnöke volt, hogy őt is tudnám-e helyettesíteni – magyar nyelven csak, természetesen. Nem tudtam én németül. Azt mondja: „Most elmegyek Svájcba, de nemsokára visszajövök.”

Na, de mi történt közben? 1968 augusztusában megszállta a szovjet hadsereg Csehszlovákiát, Prágát. Egy reggel, ahogy megyek reggelizni, Németországból ott van egy autóbusznyi német kiránduló a papjukkal együtt, és nagyon sírnak. Tartják a reggeli áhítatot, énekelnek – a dallamát ismertem, de a német szöveget nem –, és ottan sirongálnak. Hát mi ez? Kérdik tőlem, van-e rádióm. Van. Kapcsoljam be a rádiót Prágán. Hát hihetetlen volt, amit hallottam: megszállta az orosz Prágát. És akkor jött a menekültáradat, én meg fogadtam őket, mert Karzel püspök úr mondta, hogy ő nem tud velük beszélni. Én tudok csehül, fogadni kell őket... amolyan kis intéző lettem akkor.

Közben visszajött Szépfalusi István – ez már ősszel történt –, és ott volt egy levél az asztalán. Azt mondja nekem: „Béla, ezt fel kell neked olvasnom”. Bertalan Imre²⁷ New Brunswick-i lelkész írta New Jersey államból. „Kedves Pistám, nagy bajban vagyunk. Nincsen magyar református lelkész utód. Nem tudsz-e olyat, akit érdekelne a lelkészi

pálya, mert mi ki is taníthatnánk az egyetemeken akárhol, ahova kedve volna menni”. Ő meg visszaírt neki, hogy „Hát idefigyelj, van itt két már majdnem kész lelkész” – ketten voltunk Bécsben Török Pistával. Bertalan Imre meg rögtön jelentette ezt főtiszteletű dr. Ábrahám Dezső püspöknek, aki felvette velünk a kapcsolatot, és elintézte mindent. Közben dr. Varga Imre püspök is kijött Bécsbe. Ő már akkor megtudta, hogy disszidáltunk, és hívott haza: „Béla, gyertek haza, nagy szükség van rátok, tudod, hogy milyen az otthoni helyzet”. Varga Imre előtt azonban dr. Jan Milič Lochman²⁸ professzor, a prágai teológia igazgatója is kijött Bécsbe, és ő is magához hívatott minket: „Fiúk, nem tudom, mi lesz énvelem, de én már haza nem mehetek, mert interjút adtam. Hogy hol fogok kikötni, nem tudom, de elintézem nektek, hogy befejezzétek a tanulmányaitokat Svájcban”. Már úgy volt, hogy Svájcba megyünk, nem Amerikába. Svájcot ő lerendezte, elmondott rólunk mindent, és ott már fel is vettek minket. Ezt megtudta Varga Imre, és mindent megtett, hogy megakadályozza, tehát úgy nézett ki, hogy nincs más választás, mint visszamenni Csehszlovákiába. Erre viszont azt mondta Lochman: „Ne menjetek haza, ki fog alakulni a helyzet, én addig is tartom a kapcsolatot veletek”. Mi pedig órá, Lochman professzorral hallgattunk.

Megérkezés Amerikába – „Testvér, hol vagytok?”

Közben megjött a levél Amerikából, hogy el van az amerikai állammal intézve, hogy minket fogadhatnak lelkészként. 1968. december 10-én repülőre ültünk, és New Yorkba mentünk, ahol a reptéren már várt bennünket az esperes úr meg a püspök úr.

Megérkezésünk után egypár hónappal megszólított engem Csordás Gábor²⁹ esperes úr, akinek az ideig a hivatalban a levelezés intézésében segédkeztünk. A gyülekezeti tagok ugyanis 70-80 kilométerre laktak az egyházközségtől, de istentiszteletre New Yorkba jártak be, és a velük való ügyintézésben segítettünk az esperes úrnak. Azt mondja nekem: „Béla, itt van ez a telefonszám, ezt én kitarcsázom neked, de te ne beszélj magyarul, se angolul, mert nem fognak veled szóba állni”. Nem mondta meg, hogy kit hív. Felcsengetjük, átadja a telefont, beleszól egy hang: „Lochman”. Nekem egyszerűen elállott a szavam: tehát Lochman professzor, a szeminárium igazgatója már New Yorkban van! Mondom neki: „Tady je Vojtech Pohóczky a Štefan Török – Itt Pohóczky Béla és Török István”. – „Bratře, kde se nacházíte? – Testvér, hol vagytok?” Azt sem tudta, hogy hogyan fogadjon bennünket. Meghívott vacsorára. Lochman

interjút adott az orosz megszállásról New Yorkban is, így az ajtóját biztonsági őrök védték az apartmanban, ahol lakott. Megvacsoráztatott bennünket, és viccesen azt mondta: „Fiúk, nem tudok nektek jó sört adni, mert itt nincsen”. Tudta, hogy Prágában eljártunk sörözni, mert hát volt, hogy ő is eljött velünk. „Ide figyeljete – mondta –, be kell végeznetek a teológiát, a tíz szemeszternek meg kell lenni. Segíték nektek. Lemegyünk az egyetemre, engem ott nagyon jól ismernek, a könyveim megjelentek angolul. És a ti személyes jelenlétetekben akarok titeket bemutatni a professzoroknak meg az igazgatónak. Elismerik az eltelt három esztendőt, a hat prágai szemesztert”. Milyen csodálatosan működik az Úristen terve, hogy így összehozott bennünket Lochman professzorral Amerikában!

Mikor aztán beíratott bennünket, még elmentünk hozzá az esperessel, Csordás Gáborral. Lochman előadásokat tartott New Brunswickban, New Yorktól 40-50 km-re, és telefonált nekünk: „Fiúk, most itt tartok előadást, gyertek el!” Ott dicsekedett, hogy a prágai teológiáról itt vannak ketten az első padban. Ha előadást tartott olyan 100 km-es körzetben, mindig elmentünk őt meghallgatni. Mikor elköszönésre került az idő, a szemünk közé nézett, és láttam rajta, hogy... hát gyöngyözik a szeme. „Lehet, hogy visszamegyek Svájcba – mondta – majd meglátom. De már én Prágába soha nem megyek, míg élek”. Mikor köszöntünk el, cseh nyelvre fordította a szót, és azt mondta: „Fiúk, ti maradjatok meg annak, amik vagytok. Amerika nagyon csábító, de ti legyetek olyan szerények és jók, mint amilyenek voltatok. Egyszer majd szeretnék felkeresni benneteket, majd a parókiátokon, otthon Szlovákiában”. Így búcsúzott el tőlünk az, aki sokat tett értünk. Nem láttuk soha többet.

A tanulmányaink alatt ott laktunk az egyetemen, és Török Istvánnal együtt felváltva beszo­gáltunk egy kis gyülekezetet New Yorkban, a Hudson folyó partján. De mentünk, ahová csak menni kellett helyettesíteni vagy legációba Connecticut államban. Az ottani gyülekezetek így segítettek bennünket.

1970-ben New Yorkban sokat szolgáltam mint kártor és lelkész, és ott ismerkedtem meg a feleségemmel. Az egyház nagy lakodalmat csapott. 1970. október 10-én volt az esküvőnk a New York-i református templomban. Jött a tavasz, akkor meg beválasztottak engem Betlehembe – de nem a júdeai, hanem a pennsylvaniai Betlehembe – lelkésznek. Ott voltam egy darabig, ott született Béla fiam 1973-ban.

Onnan Buffalóba mentem, mert nagyon hívtak, de sajnos ott az időjárás viszontagságai miatt nem lehettem tovább, mint négy esztendő. A feleségem torka elkezdett duzzadni, és az orvos azt mondta, hogy ez az éghajlat nekünk nem jó. „Tessenek elmenni innen, másfajta vidékről jöttek maguk ide”. Mondom: „Pennsylvaniában semmi ilyen nem volt”. – „Menjenek oda vissza”.

Édesanyámnak írtam egy levelet január 20. körül. Lehetett már éjjel tizenegy óra, és mint az öklöm, olyan havak estek, cikázott a villám, zengett. Megírom-e édesanyámnak, hogy itt ilyen idő van, töprengtem. Ha más elolvassa a levelet, még azt hiszi, Béla a jó dolgában már nem tudja, mit írjon. Ugyanakkor megszólalt a telefon: „Áldás, békesség! Itt Berecz Árpád. Béla, alszol-e? Mennyi pénzt kapsz te ott Buffalóban?” Mondom neki, talán felemelik hatszáz dollárra a fizetésem. „Mennyire? Na, fiam, Kalamazoo Michiganban megüresedett a lelkeszi állás, és a kalamazooi presbiterek utánad érdeklődnek”. – „De – mondom – nem vagyok itt még csak vagy másfél éve. Csúnya lenne itt hagyni őket...” – „Neked a családotat kell nézned – felelte. – Ott a lelkész eddig kapott ezer dollárt havonta, neked, ha odamégy, megadják az ezerkettőt”. Nem tudtam odamenni, nem tudtam az emberektől Buffalóban még megválni. De végül az egészség miatt, az időjárás miatt mégis el kellett jönnünk. Hívtak több helyre, hívtak még Miami is, de oda nem mentem, mert ott pusztultam volna el a melegben.

Buffalóból visszajöttem Pennsylvaniába. Többen mondták, hogy ne menjek angol gyülekezetbe, de hát az embernek vágyai vannak – elmentem angol gyülekezetbe. Jól ment minden, csak ott már nagyon átformálták amerikaira az egyházat. Havonta csak egyszer volt magyar nyelvű istentisztelet négy-öt embernek, a többi szolgálatot angolul végeztem. Ha mentem papi gyűlésre, mindig szurkálódtek: „Hogy vagy amerikai pap, hát jobb-e már neked ott, mint minálunk, magyaroknál?”

Szolgalat az amerikai lutheránus egyházban

Dr. Brachna Gábor,³⁰ az evangélikus egyház papja volt az esperes Clevelandban – de ezt úgy kell elképzelni, hogy az evangélikus egyház fele református volt, sőt zsidó is volt köztük, magyar zsidó. Clevelandban nyolc vagy tíz magyar templom volt. Egyszer Elek Áron bácsi³¹, clevelandi lelkész telefonált: „Béla, én előre szólok neked. Gábor

bátyád nyugdíjba ment, és fel fognak hívni téged telefonon. Ahogy hallottam a városban, azt mondták, hogy nekik Pohóczky Béla nagyon jó lenne, mert szépen liturgiázik, szépen énekel, szépen temet”. Hát valóban jött a telefon, de már Gábor bácsi, az esperes is mondta: „Hagyd ott az amerikai egyházat, neked a magyar népet kell szolgálnod! Itt kell lenned Clevelandban, ide nem lehet amerikai papot hozni, mert tönkre vágja az egyházat egy hónap alatt”. Más nem volt, engedelmeskedtem a hívásnak, és Clevelandba mentem. Ez magyar evangélikus egyház volt, bár a fele református. Amerikában nem csinálnak ebből ügyet: a protestáns egyház követője vagyok, ezzel átvett engem a színódus. Azt mondtam magamnak: Várj csak, idehívnak, de nekem mind tiszta református egyháztól vannak az okleveleim. Mi lenne, ha beiratkoznék a wittenbergi egyetemre Columbusban? Ezt megpedzettem az öreg pap előtt, aki erre azt mondta: „Béla, nagyon okos gondolat. Nem akartuk ezt neked mondani, mert tudtuk, hogy rájössz magadtól. Már innen is lesz egy lelkeszi felszentelési okleveled az LCA-ből³²”.

Beiratkoztam, két esztendeig jártam, és megkaptam a diplomámat a columbusi Wittenberg Egyetemről³³. Tanultak ott pümkösdisták, evangélikusok, presbiteriánusok, baptisták... A záróvizsgán, amikor a vizsgabizottság összeült, 11 órakor behívtak engem. A szomszéd evangélikus lelkész, Juhász nevezetű volt az opponensem. Volt egy fogós kérdés, amire azt mondta az egyetem dékánja: „Béla, te már felszentelt református lelkész vagy, nem muszáj neked erre felelned, ha a lelkiismereted nem engedi”. Nem tudtam, milyen kérdést fognak adni. Ott volt Luthernak a nagy Bibliája angol nyelven. Mikor azt kinyitotta valaki, egy méter széles volt. Azt mondja nekem: „Béla, megkérdeznénk tőled, mint a református testvéregyház felszentelt lelkészétől, tudod-e, hogy az úrvacsoráról mit tanít Kálvin, mit tanít Luther Márton, és mit tanít a római egyház?”³⁴ Elmosolyodtam, látták, hogy semmiféle lámpaláz nincsen bennem. „Megpróbálok válaszolni legjobb tudásom szerint. A feleletem a szívemből jön. – Mindenki csupa szem, csupa fül – A római egyház tanítását nem fogom megismételni, mert tudjuk, azt egyszerűen elvetem. Mit tanít Luther Márton? Luther azt tanítja, hogy az úrvacsorában jelen van Krisztus, mégpedig »vagy alatta, vagy benne, vagy fölötte«. Ez is nagyon szép kifejezés, de látszik, hogy emberek próbálják megmagyarázni a megmagyarázhatatlant. Szép nagyon, ahogy Luther próbálja magyarázni, de én nem ezt várom. Kálvin János azt mondja, hogy az úrvacsorában a kenyér és a bor megtörése és kiöntése csak Krisztus emlékére történik. Tehát Kálvin János megcáfolta

magát. Miben? Abban, hogy ha az csak puszta kenyér lett volna, akkor Genfben, amikor a prostituáltak kiállottak az úrasztalához, nem mondja azt nekik, hogy itt van a kezemben a kenyér, de ezt nem kapjátok meg, csak ha itt levágjátok! – tövében mutatva a karját. Ha puszta kenyér lett volna, akkor itt van, oszt' jól van. Most következik Pohóczy Béla: Én, az én hitem által, az életem folyamán sokszor elolvastam a szereztetési ígéket. Osztottam úrvacsorát szlovákul, magyarul, angolul, de én mindig ráhagyatkoztam arra, ami oda szóról szóra le van írva. Ezt nem én mondom, hanem Krisztus: »Ez az én testem« meg »ez az én vérem«. Hogy hogyan lesz az ő teste meg az ő vére, ahhoz nekem semmi közöm nincsen, és ezt nekem nem fogja megmagyarázni egy halandó sem”. Ekkor kinyitottam a nagy Bibliát, és felolvastam nekik: „»*This is my body, wich is broken for you – Ez az én testem, mely tiérettetek megtöretik*«. Ehhez nem kell magyarázat, ezt Krisztus mondja, ezt hit által el kell fogadni”.

Megtapsoltak, és azt mondták, nem gondolták volna, hogy ilyen feleletet adok rá. Azt mondta az egyik püspök, hogy „Semmi kétség nem fér ahhoz, hogy a diplomát és a felszentelést meg lehet nálunk ejteni. Én is ott akarok lenni az ünnepségen”. De volna egy kérésük. Egy óra múlva kezdődik az előadás az egyetemen. Ők összehívnák az evangélikus, pünkösdistá, baptista, presbiteriánus, azaz kálvinista hallgatókat. Be tudnék-e menni, és elmagaráznám-e nekik az úrvacsorátant, mert mindig ellenkeznek, vitatkoznak. Egy nagyobb helyiségben voltak a diákok. Bemutattak, én meg elmondtam nekik, hogy én nem vagyok professzor, nem vagyok tudós, én az Úr Jézus Krisztusnak egy egyszerű szolgálja vagyok, de amit én megtapasztaltam az életemben, azt átadom nekik. „Ha elfogadjátok, elfogadjátok, ha nem, nem”. A végén odajöttek hozzám a fiatal teológusok, és megköszönték. Mondtam nekik, hogy „Ne vitatkozzatok rajta, mert senkinek nincs ebben igaza. Itt egy dolog számít: elfogadni Krisztusnak a szavát, azt, amit ő mond”. Megvolt a felszentelés, nagy ünnepség meg minden.

Amerikában is tartottunk lelkészértekezleteket. Összejöttek a lelkészek, az idős, nyugdíjas szolgatársak meg a feleségeik is. Én szolgáltam fel nekik, mert hát én voltam a legfiatalabb. Közben dudorásztam. Azt mondják akkor az öregek nekem: „Fiam, menjünk le az alsó szintre, van ott egy szép, hordozható, sípos orgona. Énekeljük el a szeretetvendégség után azokat a szép régi énekeket, amelyeket az előbb dúdoltál,

mert mi azokat már nem is szoktuk énekelni!” Elkezdtem nekik: „*Mennyben lakó én Istenem, / vedd kedvesen dicséretem...!*”; „*Örök Isten, merre, merre vagy?...*” Temetési énekeket is énekeltünk: „*Térj pihenni fáradt vándor / a sír keble vár reád...!*” A könnyük hullott. „De jó lenne, ha te temetnél el bennünket!” – mondogatták. Úgy sajnáltam őket. Nehezen éltek meg ott, honvágyuk is volt, meg nem is kaptak állami fizetést sem, mint az itthoniak.

Clevelandből Daytonba, majd az utolsó tengerentúli állomás, San Francisco

Aztán eljött az idő, amikor egyre rosszabbra fordult az a clevelandi negyed, ahol a templom volt. Ahol laktunk, a görög papot, amikor kilépett az autójából, lelőtték, az én elődömet pedig, az akkor már nyugdíjas Brachna Gábort³⁵ két fekete hátulról meglőtte, amikor rakta ki a szemetes kannát. „Kill him, kill him! – Öld meg, öld meg!” – hallotta a háta mögül. Nem ölték meg, de odalőttek. Az egyik golyó átment a testén, a másik bent maradt; négy óra hosszáig operálták az öreget. Mondtam, hogy ne haragudjanak meg, de agyonlőtték ezt a papot meg azt a papot, nekem meg két gyereke van. Akkor aztán a püspök helyettes, Schwarz Pali azt mondta: „A kis család itt nem maradhat. Ez a templom rossz környezetben van”. Nekik 80 000 dollárjuk nincsen, ha énvelem valami történik; az egyházmegyének ennyit kellett volna fizetnie halálos támadás esetén.

Én úgy gondoltam, az lesz a legjobb megoldás, ha az egész gyülekezet kiköltözik a 222. utcába. Ott van egy kis német kőtemplom, az jó lesz nekünk is. Összeszedjük a magyarokat – sosem mondtuk, hogy reformátusokat, evangélikusokat vagy katolikusokat: a *magyarokat*. De volt két-három hangadó, akik azt mondták, hogy ők nem mennek innen sehova. „Ha maguk nem mennek, a papjuk megy!” – hangzott a püspöki válasz. – A maguk papja már itt is temetett négy nyelven, már van is egy hely, ahova áthelyezhetnénk”. Az a gyülekezet német volt, de már nem beszéltek németül, másodgenerációsok voltak – ott már nem kellett németül, csak angolul szolgálni –, és elenyésző számban, de magyarok is voltak köztük. Nem jutottak közös nevezőre a lelkészükkel, és ő elment tőlük. El is helyeztek volna abba a német gyülekezetbe, el is mentem oda prédikálni, meg is feleltem volna nekik... Megint Elek Áron bácsi volt az, aki utat mutatott, és azt mondta: „Béla, tudjuk, hogy milyen helyen laktok, menj el Daytonba”. Úgy is lett.

Tehát ott maradtam Ohio államban, nem is messze az előző gyülekezettől. Daytonban volt már a gyülekezetnek egy kis kápolnája meg egy óriási gyülekezeti terme, ahol több mint 500 embert le tudtak ültetni, de templomot akartak építeni. Együtt fel is építettük. Én terveztem meg a kivitelezését kívülről-belülről. Egy juhaklot vett meg a gyülekezet, a gazda lakásából lett aztán a parókia, az akolból pedig a templom. Én nagyon szerettem. A templom elkészülte után még ott maradtam hét hónapig. Daytonból adtam be a kérvényt, hogy jönnék haza. Kinevettek sokan, mikor megtudták, hogy ott akarom hagyni Amerikát, és haza készülök jönni családotostól. „Ilyen embert, otthagyni Amerikát!” – méltatlankodtak. Meggondoltam-e, azt kérdezték.

Ábrahám Dezső azt mondta, hogy mielőtt hazajövök, el kell mennem San Franciscóba eladatni a gyülekezettel az imaházukat, és meg kell őket győzni, hogy vegyenek templomot. Azt mondta: „Ott is rossz helyen van az imaház, adasd el a gyülekezettel, és vegyetek templomot egy jobb helyen”. Senki nem tudta ezt keresztülvinni, én keresztülvittem: eladattam az imaházat, és az istentiszteleteket egy régi német templomban tartottuk. Amerikában úgy árulják a templomokat, mint itt a házakat. Akkor azt mondtam a gyülekezetnek: „Itt vagyunk a németek templomában. Egyesüljünk velük, és nekünk jó lesz az ő kisebbik templomuk, parókiát meg veszünk valahol”. A presbitérium már elfogadta, a német lutheránusok is üdvözölték a kezdeményezést – azt mondták: „Egyszerre két papunk is lesz, sőt ez az új több nyelven is beszél!” –, de a magyar gyülekezet ellenkezett. Akkor aztán megvett a gyülekezet egy másik evangélikus templomot.

Mielőtt hazaköltöztünk, még azt kérdezték tőlünk a San Franciscó-i magyarok, pontosabban Keve Olivér, egykori magyar királyi tiszt: „A nagytiszteletű urat, ha meg szabad kérdeznem, amikor innen haza tetszik menni tizenhat esztendő után, mire számít? Lesz-e autó? Lesz-e mosógép?” Mondom: „Olivér bácsi, én szegény ember maradtam, épp, mint mikor idejöttem Amerikába. De lelkileg a milliomosoktól is gazdagabb lettem, ami nekem többet ér”. – „Végtelenül sajnáljuk a nagytiszteletű urat. Nem lehetne ezt visszacsinálni?” – „Nem. Nézze, itt van a magyar útlevél, amit a nagykövetség leküldött nekem. Annyi pénzünk van, hogy a repülőjegyet fedezni tudjuk, meg valamit haza is tudunk vinni”. Mikor kijöttünk a templomból, néhányan még visszamentek. Legelőször az egyik kedves gyülekezeti tag, Pista jött ki, és egy

borítékot adott nekem. Azt mondja, ezt ő adja az egész családnak, ha akarom, nézzem meg. Volt benne ezer dollár. Mondom: „Én ezt nem érdemlem meg!” – „Felejtsd el még azt is, aki adta!” – válaszolta. Volt még három vasárnap a hazautazásig. Az elköszönéskor azt mondtam: „A hívekre tekintettem, én voltam, aki vetett, az Isten ad aratót is”. Akkor Imre, egy sárospataki gépészmérnök kiállt az úrasztalához, megköszönte a szolgálatot. „Nagytiszteletű úr, a gyülekezet hálája jeléül itt van nálam egy boríték, de nem adom oda a nagytiszteletű úrnak, hanem az összeget azért megmutatom. Mert a semmivel nem lehet hazamenni”. A vége az lett, hogy San Franciscóban befizettek egy 1200-as új autóra, mosógépre és hűtőszekrényre – hozzátettem a korábbi ezer dollárt is –, és valamennyi még maradt is, amit a repülőtéren Imre odaadott a feleségemnek. Így engedtek el bennünket. Csak sajnos mára már kihaltak az öregek, a fiatalok meg nem beszélnek magyarul. Amióta én eljöttem onnan, nem volt önálló lelkészük.

Nem mondom, hogy ott minden tökéletes volt. Néha nem is jó, hogy ha valaki nem csipdesi meg az embert. Erőt ad az is.

Magyarországon át hazafelé

1968-tól 1984. november 1-jéig voltam Amerikában. Ahogy mondtam, én már Daytonban beadtam a kérvényem hazafelé, mert nem akartam Amerikában felnevelni a gyerekeimet. Gömöri ember lévén, én is úgy gondoltam, hogy „aki hazát cserél, szívet is cseréljen” – azt meg nem tudtam. Itthon volt a család is, sok minden kötött engem ide. Bacsó Gyula lelkipásztorom mindig azt írta, hogy „Tudod, Béla, Amerikában papnak lenni szép dolog, de itt Gömörben lelkésznek lenni komoly dolog”.

Úgyhogy haza akartam jönni ide Szlovákiába, de amikor a testvérem megtudakolta a lehetőségeket, azt mondták neki, hogy: „Československo nie je holubníkom – Csehszlovákia nem galambdúc”, hogy csak úgy kiröpülök, beröpülök. Annak idején 1970-ben – amiről én nem tudtam – engem elítéltek. Így mondta a püspök úr, Varga Imre, amikor kijött egyszer Amerikába: „Mondjátok meg Bélának, el ne menjen az esze, haza ne jöjjön, mert a repülőtérrel a börtönbe viszik be! Tíz esztendőre ítélték el”. Azon a gyűlésen, amikor vele találkoztak, én nem tudtam ott lenni, mert temetése volt New Brunswickban. Később tudtam meg, hogy pontosan 9 esztendő és 7 hónapi börtönt

kaptam itthon. Tehát én ide nem jöhöttem, de nem akartam már Amerikában maradni, mert bár a gyerekek beszéltek magyarul, de nem azt, ami kell, nem úgy, ahogy most beszélnek.

Akkor látogatott Magyarországra egyik kollégám, Hamza Bandi bácsi,³⁶ és őt kértem meg, hogy a püspöknek, Bartha Tibor bácsinak³⁷ mondja meg a szándékomat: haza nem mehetek, de Magyarország befogadna-e engem, mert a korábbi püspök – Ráski Sándor³⁸, aki nagyon akarta, hogy hazamenjek – 57 éves korában meghalt. Ő egyébként kassai születésű volt. Bartha Tibor azt mondta Bandi bácsinak: „Tudok Pohóczky Béláról, mert nagy port vert fel, amikor kimentek Amerikába. Mondd meg neki, hogy írjon levelet Kádár Jánosnak”. Meggondolatlanul leültem az írógéphez, és megfogalmaztam a következőt: *„Tisztelettel Magyarország Első Vezető Emberének, Nagyméltóságú Kádár János Úr részére! Kedves János Bátyám! Pohóczky Béla vagyok. Családommal úgy határoztunk, hogy szeretnénk Magyarországra költözni...”* Elküldtem a levelet, nem is telt egy hónap, kaptam tőle a feleletet vissza. Ő meg így szólított meg engem: *„Tisztelt Nagytiszteletű Pohóczky Béla Lelkipásztor Úr és Kedves Családja! Kedves Béla Fiam!”* Ezt írta: *„Én nagyon szívesen fogadnám az egész családot Magyarországra, de sajnós – itt van a hazugság benne, de neki ezt kellett mondania – munkát nem adhatok, mert én nem szólok bele az egyház dolgaiba”.* Dehogynem szól! Pontosan erre a feleletre vártam. Írta, hogy forduljak azért a püspökséghez. De akkor már le volt beszélve minden.

Mikor aztán hazajöttünk, és Budapesten lejtünk a repülőgépről, egy tiszt meg két géppisztolyos katona már várt ránk a repülőtéren. Tisztelgett a magyar tiszt, és így szólított meg: „Nagytiszteletű úr – csak néztem –, tessék követni bennünket! Ti pedig szem!” – és rámutatott a szemére, hogy a katonák figyeljenek, nehogy kiemeljenek minket a csehszlovákok, hiszen én akkor még el voltam ítélve kilenc év, hét hónapra. Amikor bementünk az irodába, azt mondja a tiszt: „Most már jól vagyunk, tisztelendő úr. Van-e hol aludni? Mert ha nincs, akkor ott tetszenek aludni velünk a kaszárnyában. Van-e mit enni?” Mondtam, hogy eleget ettünk a repülőgépen. Bartha Tibor püspök úr akkorra már odaszervezett két kisbuszt értünk. Bevittek a Kálvin térre, a vendégszobába, és ott laktunk öt napig. Onnan aztán elvittek föl Méréba.

Abaúj megyei szolgálati évek

Természetesen befogadtak, csak a diplomákat kellett elküldeni, de nem kellett még lefordítani se. A református zsinat Bartha Tibor püspökkel az élén átvett engem Abaúj megyébe. A miskolci püspökséghez tartoztam, ahol tíz esztendőig szolgáltam. Kedvesen fogadtak nagyon. Először Mérán, Alsó-Mérán, Fügödön, Encsen voltam lelkész; elég volt az nekem, mert én addig csak két istentisztelethez voltam szokva: egy angol, egy magyar. Utána elment a lelkész Novajból, tehát Novajba is én kerültem, de már akkor menni kellett Hernádvécsére és Hernádpetribe is.

Híre ment annak, hogy Novajt én szolgálom be, a fancsali evangélikus lelkész, Péter Jenő meg lebetegedett. Azt mondja nekem: „Béla, húsvét jön, gyere az evangélikusoknak is úrvacsorát osztani!” Mondtam a hernádpetriekeknek, hogy csak akkor tudok menni, ha reggel nyolckor tartjuk az istentiszteletet. Ott is voltak reggel nyolcra, tele volt az a kis templom. Aznap hazajöttem Fancsalból Novajba, és kértem őket, hogy ezen a húsvéton reformátusok és lutheránusok tartsunk közös istentiszteletet, de volt, aki nem ment bele, úgyhogy kétszer kellett ugyanabban a templomban istentiszteletet tartanom: egy reformátust és egy evangélikust. Amikor elvégeztem Novajban, akkor átmentem Hernádvécsére az evangélikus templomba, onnan mentem Fügödre a reformátusba. Fügödön nem tudtam az istentisztelet után az emberekkel beszélgetni, mert vissza kellett mennem Hernádvécsére a reformátusokhoz. Fél hat lett, mire hazaértem. Béla fiam volt a kántorom mindenhol; gyerek volt még, de ismerte a liturgiát, orgonált és énekelt szépen. Amikor végre hazaértem, azt mondja feleségem: „Megmelegítem a levest, van kirántott hús, pecsenye...” Én meg: „Egyre kérnélek, készítsd el nekem az ágyat!” – „De hát étlen?” – „Nem, megiszok két pohár vizet, aztán szeretnék lefeküdni. Majd felkelek olyan fél kilenckor, aztán eszek valamit”. Már én nem tudtam felkelni.

Amikor annak idején a fügödiek elhatározták, hogy mindent újonnan vesznek, én szolgáltam ott lelkészként. Tele a templom, és összegeztük: „Le kell bontani a szószéket, nem való ide. Le kell bontani a kiskarzatot, az sem való ide.” Mindenki letörve ment haza, nem mertek még egymáshoz sem szólni. Azt mondták a gondnoknak: „Sándor, ha le meritek bontani a szószéket meg a karzatot, soha többet nem jövünk templomba”. – „De hát ide figyeljete...” – „Nem! Nem!” – nem engedtek. De a karzat a falban csak pár centire volt rögzítve, úgyhogy ha tele lett volna, leszakad.

Végül mindent lebontottunk. Milyen korona legyen csináltatva a szószéknek, fontolgattuk. „Csináljuk úgy meg, mint a toronytetőt!” – mondom. Mikor 1992-ben minden elkészült, eljött a templomszentelés napja. Beléptem a templomba, és az, aki előtte azt mondta, hogy soha többet nem jön, ha lebontjuk a régi karzatot, azt mondta nekem: „Hogy az Úristen magát ide vezérelte, Tisztelendő úr! Tessék már megnézni ezt a templomot!” Sírtak. Az én eredeti elképzelésem az lett volna, hogy szemben is ültek volna, meg oldalról lett volna két sor pad, az úrasztala pódiumon kiemelve, az orgona pedig a kis karzatban. A fűgödiek azóta azt mondják: „Tisztelendő úr, jönnek még Budapestről is a turisták, és ha bemennek a templomba, azt kérdezik, kinek volt ez az ötlete”. Ők meg elmondják, hogy nekik volt egy világjárta papjuk, Amerikából jött ide.

Nem tudtam én, hogy valamikor is hazajuthatok-e a szűkebb szülőföldemre, de vágytam rá. Rendszerváltás előtt a miskolci kapitányságon Rudas Laci bácsi azt mondta nekem: „Fiam, te nem mehetsz a határ közelébe se. Elmondtad magadról, hogy te kriminalizálva vagy Tótországbán. És ha átrántanak, mit tudunk veled csinálni, fiam? Azt csinálnak veled, amit akarnak”. Mikor aztán Béla fiamék jöttek haza Gömörbe amerikai útlevéllel, a határőrök megkérdezték tőlük, kinél vannak Magyarországon. „Rokonoknál”. – „Jöjjön ide a rokon!” – mondta a szlovák tiszt. A magyar határőr tiszt tudta, hogy ott vagyok a magyar oldalon az őrbódében. Odajött a katona: „A tisztelendő urat hívják”. A tiszt meg erre azt mondja nekik: „Akkor menjetek ketten veled, egyik az egyik oldalról, másik a másik oldalról!” Aztán mondja nekem törve a magyart a szlovák határőr: „Kicsoda maga ezeknek a gyerekeknek?” – „A nagybácsijuk” – mondtam. Kitagadtam őket. „Hogy átjöhessenek a fiatalok, magának alá kell írni”. – „Én nem nagyon tudok írni” – feleltem. „Hát mit csinál maga?” „Én kisgyerekkorom óta a disznók közt vótam – mondom. – Ahhoz értek, de ilyen fiskális dógokhoz nem”. Az a két magyar katona alig tudta magát türtőztetni. Akkor nevték ki magukat, mikor visszamentünk a magyar oldalra, és már beléptünk a bódéjukba.

Volt, hogy azt mondta nekem Rudas Laci bácsi, hogy gondolkoztak azon is, hogy beöltöztetnek tisztnek, hogy hazalátogathassak. No, de ha bemegy Pohóczky Béla a szülőfalujába... hogy vagy Pohóczky Béla, te nem pap vagy? – mondják majd a népek, aztán jönnek a rendőrök, és engem letartóztatnak. Úgyhogy én nem jöhöttem haza. Az édesanyám jött el alkalmanként hozzánk látogatóba. Egyszer magas vérnyomással

összeesett, és nem tudott hazamenni, mert két hét kórházi kezelésre szorult.

Magyarországon nyitottabbak voltak már akkor is. Mérán lakott három rendőr, akik Encsen szolgáltak. Mikor elvégeztem délután az istentiszteletet, a főúton meg a szekérúton is jöhettem haza kocsival. Volt, amikor a kereszteződésben várt a három rendőr. Én akkor már nyitottam az ajtót: „Tessenek beszállni!” Haza kellett őket a szolgálatból vinni, de mondták nekem, hogy ne menjünk a szekérúton, hanem menjünk a főúton – mert a főúton volt a Babgulyás vendéglő. Oda bementünk, megkérdezték, hogy rumot vagy sört iszom-e – akkor még lehetett egy kevés alkoholt fogyasztani, ha vezettem –, és eltöltöttünk ott vagy két órát. Ilyenkor a feleségem már tudta, hogy megint a rendőrökkel vagyok a vendéglőben.

A gyülekezeti szolgálat mellett Encsen az alapiskolában angolt is tanítottam, és még Aszalóra is jártam, pedig már oda nem akartam menni, mert sok volt nekem. Egyszer nagyon fáradt voltam, mert a parókia az encsi iskolától olyan két kilométerre volt, és oda biciklivel jártam, nem autóval. Szegény feleségem azt mondja nekem: „Ülj le, mert olyan levelet olvasok neked, hogy hanyatt esel!” Mondom: „Én már leesek így is, mert ki vagyok fáradva az angoltanításban”. Olvassa nekem: „Kedves Bélám, nem tudom, hogy vagy, mint vagy, elég annyi, hogy Juhász Imre bátyád nyugdíjba ment. A clevelandi magyarság, a lelkészek és az egyház is abban vannak, hogy meghívják téged lelkésznek”. Hát nem tudtam szóhoz sem jutni. Megkérdeztem a családot: „Akartok-e visszamenni Amerikába?” – „Nem” – ez volt a felelet. „Hát, ha nem, nekem már mindegy, hogy hol halok meg. Én itt is ugyanazt a munkát végzem, mint Amerikában”. Úgyhogy nem mentünk.

A parókián háziállatokat is tarthattunk. Olyan kakasom volt, hogy becsavartam a kezemet, és magamhoz hívtam: „Gyere!” Magyar színű kakas volt. Odasúgtam neki: „Kukurikú! De igen nagy legyen!” Nekikészült a kezemen, csak úgy bámulták a népek! Tyúkjaink is voltak, a gyerekek miatt kellett tartani, a kacsánk pedig Gyuri volt. Mikor aztán hazaköltöztünk Magyarországról, én kifíratam az igazolványt kutyára, macskára és még a kacsára is, hogy át lehessen hozni a határon. Jövünk át Bánrévén, mondja nekem a határőr: „Tisztelendő úr, hát a kacsát már meg kellett volna enni”. – „De nem ezt! Ne tessék ezt hangosan mondani, mert meghallja, és akkor minek gondolna minket?” Csak nevetett a százados. Mondom neki: „Ezt nem lehet, mert ez

különleges”. – „Miért különleges?” Kinyitom az autó ajtaját: „Gyere ide, Gyuri!” – jön utánam a kacsá. „Maradj itt, Gyuri – mondom neki. –, Itt maradj a magyar oldalon!” Én átmentem a határátkelőn a másik oldalra, elbújtam az oszlop mögött. „Gyuri, gyere gyorsan, Gyuri gyere!” Akkor elindult. „Gyuri gyere!” Onnan is jön a hang, innen is jön a hang... megállott, körülnézett. Na, akkor aztán meglátták, mikor odaért: ő megállott, én lehajoltam, és a csőrével beberészett engem. Úgyhogy nem került a tálba, el van temetve.

Gömörország az én hazám

A rendszerváltás után egyszer ünnepség volt Göncön, és ott megjelent az alsólánci, felsőlánci lelkész, Gyüre Zoli³⁹. „Pohóczky Béla! – ölelt át – No, most már neked itt semmi keresnivalód. Gyere haza, szolgálni kell otthon!” Aztán utána érdeklődtem, hogy kellene lépni. Gööz Berti⁴⁰ segített, ő lejjebb járt három évvel éntőlem a teológián, és ő volt akkor a püspöki titkár. A nagybátyja jó pap volt. Írtam neki levelet, ő meg visszaírt: „Idefigyelj Kövér! Hivatalosan is meg magánemberként is mondom, hogy gyere haza. Választhatsz magadnak helyet, odahelyezünk”. Mikó püspök úr nevében is beszélt. Jöttem személyesen is bejelentkezni Mikó Jenő püspökhöz. Le kellett adni a magyarországi szolgálati bizonyítványomat, a püspöki és esperesi ajánlást, az összes diplomámat. Mondja nekem a püspök úr, hogy mehetek Bejére vagy Gömörhorkára meg Rimaszécsre, én meg Horkát választottam. Jó nép volt Horkán, de a kommunisták támadtak bennünket. Kérték a harangozást a polgári temetésre, de hát harangozni csak egyházi temetésre lehetett, mert a presbiterek úgy döntöttek.⁴¹ A gyülekezettel semmi gond nem volt, szépen ment minden.

Pelsőcön sem hagytak engem, hogy nyugodtan legyek, mert onnan meg kijött az igazgató az igazgatóhelyetttel hozzám, hogy menjek tanítani angolt. Leadtam nekik a New York-i egyetemi végzettséget, felküldték a papírokat Rozsnyóra, ott nem tudtak hozzászólni, felküldték Pozsonyba. Pozsonyból meg annyit írtak vissza, hogy a legmagasabb kategóriába kell tenni. Tanítottam az angolt, a gyerekek nagyon megszerettek az iskolában. Amikor helyettesítettem, megkérdeztem a nyolcadikos nagyfiúkat és nagylányokat: „No, akkor miről akartok beszélgetni?” – „A szexről”. – „No, jobbat nem is mondhattatok volna – mondom. – Nézzük csak, honnan is kezdjük”. Mindenki tátott szájjal figyelt, meg sem mozdultak, nem is nevettek, én meg elmondtam

a gyönyöröket, a veszélyeket, betegségeket meg hogy mi megy a világban, és mit jelent a „Ne paráználkodjál”. Sok mindent elmondtam nekik. Csengettek. „Tisztelendő bácsi, így nekünk még senki nem beszélt” – mondták komolyan. Egyszer Feledben, van annak már három esztendeje is, megyek a járdán, köszön egy húszévesforma cigány: „Jó napot, tisztelendő bácsi! Tetszik-e rám emlékezni?” – „Hát fiam, nem” – mondom. „Angolt tetszett nekünk tanítani Pelsőcön”. – „Kisgyerek voltál, most meg már ember vagy”. – „Tisztelendő bácsi, egyik tanár sem tudta úgy az angolt!” Én bizony nem buktattam meg senkit se. Azért, mert nem tudja az angolt, nem lehet megbuktatni, mert az életben érvényesülni kell. Azért, hogy valakinek nem fog rá az esze, nem fog angolul megtanulni, de a zenéhez ért, azért nem lehet tönkretenni egy embert. Én mindig másként néztem ezt.

Rimaszombatban az egyik közgyűlésre készülve azt mondja nekem az esperes, Varga Gyula: „Béla, te vagy az új közöttünk, neked kell prédikálnod”. – „Rendben vagy, Gyula bátyám. Kiírom az énekeket is”. – „Az énekkel vigyázz!” – mondja ő. „Ismerem a kántort, majd megbeszélésem vele”. Elvégeztem az istentiszteletet, és látom, hogy egy csoport külön integet, és ott beszélgetnek. Hát a serki presbiterek voltak. Rám vetették a szemüket, úgyhogy a serki gyülekezet meghívott, és meg is választott lelkipásztornak. Azóta itt vagyok Serkében.

Amikor idejöttem, egyszer csak bekopogtatott a szlovák evangélikus esperes néhány presbiterrel – ki tudja, hogy ki pletykálta el, hol keressenek –, és azt mondták, hogy a segítségemre van szükség. Hát nem tudtam visszamondani, úgyhogy még a templomot is felújítottuk Várgedén, ahova rendszeresen jártam szolgálni az evangélikus gyülekezetbe. Annak a gyülekezetnek több református beszolgáló papja volt, mint evangélikus. Rendbe szedtük a templomokat, mindkettőt, a serkit is meg a várgedi templomot is. Az orgona szólt, gyönyörű istentiszteletek voltak, 28-30 konfirmandus... Gyönyörű ünnepek voltak versekkel, mindig volt valami alkalom. Azóta onnan is és innen is nyugdíjba mentem.

Nyugdíjaskor

2012. szeptember 15-én elment a feleségem is. A kisebb gyerekem Amerikában van, Bélával, a nagyobb fiammal élek szerényen. Nemrégiben felkeresett egy mérnök

Budapestről, akinek a fia kutatja az amerikai magyarságot, és megerősítette, hogy Daytonban nyomát találta annak, hogy elfogadták a javaslatomat a templomépítést illetően. A magyar evangélikus egyház is elismerte szolgálatomat, többször felkerestek Magyarországról, Fabinyi Tamás⁴² püspök úr a feleségemet betegségében is meglátogatta. Szarvason együtt szolgáltam a zsinat elnökével. Be sem akartam öltözni, mert én már öreg vagyok, de azt mondták: „Mit gondolsz, ha mi nem adunk neked szót, ezek minket megvernek!”

Béla fiam elkezdett itt Serkében egy kis falusi múzeumot megszervezni.⁴³ Szabadidőmben abban munkálkodom. A gyerekekkel még Amerikában elmentünk egy kiállításra. Ott magyaráztam nekik magyarul, milyen traktor volt nálunk. Odajön egy ember, azt mondja: „Elnézést kérek a zavarásért, de szeretném megkérdezni, hogy milyen nyelven beszélgetnek. Olyan gyönyörű!” Bemutatkozok, mondom, hogy magyarul. „Csodás nyelv. És miről beszélgetnek?” – kérdezi. „Hát, hogy nálunk is ilyen Ford traktorok voltak” – felelem. „Akkor mutassa meg, indítsa be ezt a traktort!” Odamentem, megpiszkáltam, bekurbliztam... még azt is megengedte, hogy vezessem a vaskerekűjét. Ott vettem a fiúknak egy gőzgépet, amit be kellett fűteni – a mai napig is megvan. Utána, mikor hazajöttünk Magyarországra, Béla az újságban akadt rá egy hirdetésre. Mezőkövesden hirdettek egy gépkiállítást. Elmentünk, és ott ismertük meg a „vaskirályt” – én neveztem el őt vaskirálynak, amúgy János bácsi⁴⁴ volt, akinek volt pár régi traktorja és több gépe, a legtöbbje már nem is működött. Béla fiam kérdi, hogy ilyenek voltak-e régen otthon nálunk is, mert akkor menjünk haza, és szedjük össze. Hál' Istennek sikerült is mindjárt három vagy négy gépet összeszedni Harmacon. Onnan kezdődött minden. Mikor aztán Serkébe Harmacról elhoztunk mindent, összeismerkedtünk több gyűjtővel is. Voltak jó emberek, akik segítettek, akkor még olcsón tudtam venni. Most már gyűjtőként tartanak számon bennünket. De alkalmanként adtunk is el motorokat, cséplőgépeket csereberére, potom áron. Jönnek hozzánk, telefonálnak, és szeretnek is bennünket, mert nem csaptunk be senkit. Minden éven egyszer nagy rendezvényt szervezünk. Jönnek ide több száz kilométerről érdeklődők: gépészek, tanárok, lelkészek, orvosok... szlovákok, magyarok, még Ausztriából, Németországból is voltak már itt. Jön mindenféle ember.

A világot bemutatta nekem a Jóisten. Sosem gondoltam volna, hogy mit kell nekem majd megtenni addig, míg majd befektetnek a koporsóba. Erre nem gondoltam soha,

hogy min kell keresztülmenni. Minden, ami velem történt: jó, rossz, csapás – annak ne is nevezzük, mert kellemetlen néha, de kell az embernek, hogy felocsúdjon a mindennapokból –, a Jóisten szeretete volt. Áldását naponként hintette rám, és szinte éreztem a Jóistennek azt a biztató, lágy hangját: „Menj és tedd, amit tenned kell!”

Jegyzetek

---

¹ A lengyel reformáció a 16. században bontakozott ki, és élte virágkorát, azonban viszonylag rövid időn belül szinte teljesen elvesztette támogatottságát és híveit, története az ellenreformáció győzelmével végződött. A lutheri reformáció az 1520-as években érkezett meg Lengyelországba, a század közepére pedig megerősödött lengyelországi kálvinista egyház is. Az 1540-es évekre a reformáció a lengyel köznemesség ügyévé vált, és bár a katolikus egyház minden erejével azon volt, hogy visszaszorítsa az általa eretneknek tartott protestáns tanok terjedését, és megbüntesse terjesztőit, II. Zsigmond király az 1562-1563-as nemesi országgyűlésen kinyilvánította, hogy a klérusnak csak hit dolgában van döntési joga, és annak sem lehetnek polgári vagy politikai következményei. A vallási türelem legjelentősebb eredménye Lengyelországban az 1573-as varsói konföderáció megalkotása lett, amely a vallási tolerancia egyik alapdokumentumaként vonult be a történelembe. Egyik nevezetes pontja kimondja: *„Mivel nem kis különbözőség a keresztény hit ügyében vagyon (...), együttesen megígérjük, magunk és örökösaink részéről hitünk, becsületünk és lelkiismeretünk szerinti eskü alatt örökre kötelezve, hogy – bár különféle hitűek vagyunk – a békét magunk között megőrizzük, az eltérő hitek és különböző vallások miatt vért nem ontunk, senkit nem büntetünk (...). Semmiféle előjáróságot és hatalmat ilyen eljárás lefolytatásában nem segítünk, és bizony, ha valaki bárhol vért ontana, az ellen ez okból mindannyian kötelezően fellépünk (...)”*.

A lengyelországi kálvinista egyház azonban a század második felében válsághoz érkezett, mivel a Szentháromság tagadásának (antitrinitárius, unitárius) tana egyre szélesebb körben kezdett elterjedni a reformátusok között. A dogmatikai ellentétek az 1561-1565 között tartott kálvinista zsinatokon folyamatosan erősödtek, az 1565-ös, úgynevezett „szakadó zsinaton” pedig kibékíthetlenné váltak. A Szentháromság hívei az ariánusokkal azonosították az antitrinitáriusokat (ez az elnevezés azután rajtuk is ragadt), akik erre válaszul létrehozták saját egyházukat; 1565 júniusában Brzezinába már egy antitrinitárius zsinatot hívtak össze. Az ariánusok kiválása meggyengítette a lengyel nemesség körében továbbra is népszerű kálvinizmus pozícióit.

A katolikus klérus egyre erősödő nyomása, a rekatolizációs törekvések már az 1550-es években éreztették hatásukat az országban. Stanislaus Hosius püspök Lengyelországba hívta a katolikus egyház legerősebb fegyverének tartott jezsuita rendet. A jezsuitákkal megerősödött lengyel katolikus egyház ellenreformációs céljai számára könnyen felhasználható volt a református egyházon belüli 1565-ös szakadás, mivel az ariánusok radikális téziseire való hivatkozást az összes protestáns felekezet elleni támadásban felhasználták. Ebben a helyzetben a kálvinista, a lutheránus és a Csehtestvér Egyház 1570-ben megegyezett egymással arról, hogy elhatárolódnak az ariánus „szektától”. Az ariánusok (antitrinitáriusok, későbbi nevükön „lengyel testvérek”) volt az egyetlen vallási csoport, amelyet név szerint is kizártak az 1573-as varsói konföderáció hatálya alól. 1658-ban meggyanúsították őket azzal, hogy az északi háború idején együttműködtek a svédekkel, és a szejm döntése értelmében kiűzték őket a Lengyel Királyság területéről – ez volt az első és utolsó alkalom az ország történelmében, amikor száműzték egy vallási közösséget. Jelentős részük kivándorolt, és Hollandiában, a Porosz Hercegségben, Erdélyben (főleg Kolozsváron), Sziléziában és az észak-német területeken telepedett le. A viszályok és szakadások olyannyira meggyengítették a lengyel protestantizmust, hogy – bár lutheránus és református egyház a mai napig létezik Lengyelországban – a 17. század második felére hatásuk, támogatottságuk elenyésző lett. (Forrás: Schreiber-Kovács Gergely: A reformáció Lengyelországban. In. *Sárospataki Füzetek* 79. (2011/1.), szerk. Füst-Molnár Szilveszter, Rácsok Gabriella)

² **JRD** (Jednotné roľnícke družstvo): az Egységes Földműves Szövetkezet szlovák rövidítése. A köznyelvben ez a szlovák rövidítés terjedt el.

³ A **csehszlovákiai magyar iskolák** sorsa már a II. világháború befejezése előtt megpecsételődött. Az 1943-ban, a Szovjetunióban alakult Szlovák Nemzeti Tanács 1944/6. számú rendeletével kimondta a magyar és a német nyelvű iskolák feloszlását, kivéve azokat a népiskolákat, amelyek 1938. október 6. előtt is léteztek. Az 1945. április 5-én kihirdetett kassai kormányprogram a német és magyar kisebbség iskoláit kivétel nélkül bezárta, és csak 1948. nov. 11-én született határozat a magyar nyelvű oktatás újrászervezéséről. A következő tanévtől néhány szlovák iskolában magyar osztályokat nyitottak, a magyar iskolákat azonban csak az 1960-as évek végére, a 70-es évek elejére sikerült szakképzett pedagógusokkal ellátni. (Forrás: <http://adatbank.sk/lexikon/kozoktatás-19451989/>)

⁴ http://hu.wikipedia.org/wiki/Ifj%C3%BAs%C3%A1l_gfalva; az iskola alapításának története: <http://www.obecdedinamladeze.sk/-historia>

⁵ <http://csemadok.sk/emlekhelyek/voros-bela-reformatus-lelkesz-sirja/>

⁶ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Ifj%C3%BAs%C3%A1lfa#Kissziget>

⁷ **Varga Imre:** (1905-1980): református püspök. Teológiát Losoncon és Halléban tanulta. 1929-től Munkácson missziói segédlelkész, 1930-tól püspöki káplán. 1931-től haláláig rimaszombati lelképásztor. 1932-1938 között a losonci Teológiai Szemináriumban az újtestamentumi tárgyakat adta elő. Fokozatosan beépül a politikai életbe is, 1938-ban fogadja a bevonuló magyar hadsereget. Felszólal a zsidók elhurcolása ellen, de mentett partizánokat is, a bevonuló szovjetek pedig a város polgármesterének teszik meg. A népbíróság később megdorgálja, ami akkoriban egyet jelentett a felmentő ítélettel. 1953-tól a Szlovákiai Református Egyház püspöke. Tisztségét 27 éven keresztül tölti be, egészen 1980. december 10-én bekövetkezett haláláig. A prágai Comenius Fakultás 1955-ben díszdoktorává avatta. A Református Világszövetségnek két cikluson át volt az alelnöke. (Források: <http://reformata.sk/mutat/emlekkiallitas-nyilt-varga-imre-egykori-puspok-eletebol/>, <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC16241/16433.htm>)

⁸ **Mikó Jenő** (1931-2004): református püspök. Lelkészi oklevelét Prágában szerezte, majd Bázelen folytatott posztgraduális tanulmányokat. 1988-ban a pozsonyi Comenius Egyetemen doktorált. 1954-től többek között Rimaszombatban, Érsekújvárott, Vágfarkasdon és Pozsonyban volt lelképásztor. 1981-1996 között a *Kálvinista Szemle* szerkesztője, 1990-1994 között az Együttélés Politikai Mozgalom parlamenti képviselője volt. 1988–1996 között a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház püspöke, 1991-től a csehszlovákiai Egyházak Ökumenikus Tanácsának elnöke és a Magyar Református Világszövetség alelnöke. Jelentős szerepe volt a komáromi Kálvin János Református Teológiai Akadémia megalapításában, ahol a Rendszeres Teológia Tanszékének a vezetője volt. Egyházi lapokban és kiadványokban publikált. (Forrás: A (cseh)szlovákiai magyarok lexikon Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. http://adatbank.sk/lexikonok/szemelyisegek-2/page/40/?site_section&searchcategory=szemelyisegek-2)

⁹ **Görözdí Miklós id.** (1931-2012): református lelkész, a komáromi egyházmegye esperese. 1958-1959-ben Rimaszombatban volt püspöki káplán, de közben beszolgálta a zsiói egyházközséget is. 1960-tól 1980-ig adminisztrátor lelkész volt Ekecsen. Lelképásztori szolgálatát Nagygéresen (1980-1990), Patason (1990) és Dunaszerdahelyen (1991-2002) végezte. (Forrás: A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház zsinati levéltára.)

¹⁰ Szlovákiában az egyes a legjobb érdemjegy.

¹¹ **Most:** 70 ezer lakosú bányászváros Prágától mintegy 80 km távolságra észak-nyugatra, az Érchegeység lábánál. Az 1960-as évek közepéig valóban sok szép temploma volt, azonban ezek közül ma már csak a Szűz Mária Mennybemenetele Templom áll, az sem az eredeti helyén. 1964-ben a csehszlovák kormány arról döntött, hogy Most városának teljes történelmi negyedét megsemmisíti, és a területen új lignitbányát nyit. A következő évtizedekben Most óvárosának valamennyi épületét felrobbantották, eldózerolták, beleértve egyebek mellett a színház épületét, egy híján az összes templomot, a 15. század óta működő sörgyárat és az acélművet is. Ezzel egy időben egy teljesen új, szocialista stílusú várost építettek fel, ahová mintegy 16 ezer lakost költöztettek át az otthonaikból. A pusztítás során egyedül a 16. században épített Szűz Mária templom épületének kegyelmezték meg, de azt sem hagyták meg eredeti helyén; speciális eszközzel vasúti sínen vontatták arrébb 841 méterrel. Az épület áttelepítése – a 71 méteres torony nélkül, azt lebontották és az új város mellett újra felépítették – 28 napon át tartott. (Forrás: Most, a bányászat oltárán feláldozott város; <http://nemcsakpraga.blogspot.hu/2012/11/akkor-es-most-5-most-banyaszat-oltaran.html>)

¹² **Csehtestvér Egyház:** A cseh-morva reformációs törekvések már a 14. században elkezdődtek, majd pedig rendkívüli hatást nyert ez a spirituális mozgás Husz János közismert munkásságában. Véres háborúk után létrejött a cseh nemzeti egyház, és ebből vált ki a radikálisabb elveket valló „testvérek közössége”, amely nem csatlakozott a lutheri vagy kálvini reformációs irányhoz, de nyitott volt mindkét reformátori tanítás iránt. A két cseh-morva felekezet közösen dolgozta ki az 1575-ben megjelent hitvallást (Confessio Bohemica), majd erre építkezve 1609-ben egy egyháztestben egyesültek, felvéve az elszórt lutheránus és református közösségeket is. Ezután is többnyire cseh- vagy cseh-morva testvérek néven emlegették őket. II. Rudolftól vallásszabadságot nyertek, amit azonban 1620-ban, a fehérhegyi csata után elvesztettek. Egy 1624-ben kiadott rendelet szerint a hitvallásukhoz hű protestáns lelkészeknek és közösségeknek menekülniük kellett. A Rákóczi-család pártfogása hosszú távon érvényesült a diaszpórában élő cseh-morva testvérek közösségeinek megmaradásában. I. Rákóczi György fejedelem, felesége Lorántffy Zsuzsanna, majd a Habsburgok ellen többször zászlót bontó Bethlen Gábor is erősen támogatta a cseh-morva protestánsokat, akiknek papjai közül számosan kaptak menedéket Erdélyben. Cseh-morva menekült csoportok folyamatosan érkeztek a 17. század első felében Rákóczi magyarországi birtokaira, ahol jelentős kedvezményekkel kaptak letelepedési lehetőséget, lelkészeik, tanítóik képzésében támogatást. A cseh-morva diákok rendszeres tanulói voltak a gyulafehérvári, váradi és pataki református kollégiumoknak.

A cseh-morva atyafiak közül, akik csak II. József türelmi rendelete (1781) után térhettek vissza hazájukba, sokan a diaszpórában töltött másfél század alatt is megőrizték nemzeti-vallási azonosság tudatukat és nyelvüket. Zárt közösségekben éltek, egyes csoportjaik egészen Miskolcig és környékéig, a Tiszáninneni Református Egyházkerület területére lehúzódtak, ezért 1781 után ennek a kerületnek az irányításával a pataki és debreceni diákok lettek a cseh protestáns egyház újjáépítői, mely nagy munkába a Tiszán-inneni cseh-morva közösségek is tevékenyen bekapcsolódtak. A 18-19. század fordulóján a Csehtestvér Egyház megsegítésére újabb magyar lelkészek érkeztek Csehországba. A cseh és morva énekes- és imakönyvekben a mai napig megtalálható munkásságuk eredménye, amely a cseh protestantizmus újjászületésének is alapjául szolgált. (Források: Dienes Dénes: I. Rákóczi György és a cseh-morva atyafiak; http://www.patakarchiv.hu/wa_files/cseh-morva.pdf)

¹³ <http://www.vira.cz/Texty/Knihovna/Narodil-se-Kristus-Pan.html> - cseh karácsonyi ének és a „Cendes éj, szentséges éj“

¹⁴ Református Énekeskönyv: 438. dicséret 6. verse

¹⁵ **Pálóczy Czinke István** (1855-1942): református lelkész, 1921-1929 között a Tiszáninneni egyházkerület Csehszlovákiához csatolt részének püspöke. A teológiát Sárospatakon végezte el 1878-ban. 1882-ben Erdőbényén, majd 1896-1921 között Rimaszombatban volt lelkész, ahol egyúttal gimnázium vallás tanári állást is vállalt. Termékeny egyházi íróként 1915-től választmányi tagja volt a Magyar Protestáns Irodalmi Társaságnak. A gömöri egyházmegye esperese (1914–1917), majd a Tiszáninneni Egyházkerület főjegyzője volt (1917-1921). Az 1920. december 21-én Kassán megalakult (csehszlovákiai) Tiszáninneni Egyházkerület, első püspöke volt. Ő állította össze - a lévai törvényhozó zsinat határozata alapján - az első önálló felvidéki énekeskönyvet. Az állami hatóságok zaklatásai következtében 1929-ben – püspöki tisztéről és a lelkészségről is lemondva – Miskolcra, majd Budapestre költözött. (Források: Szabó Antal: A Szlovákiai Református Keresztény Egyház története - I. rész. In: *Regio - Kisebbségtudományi Szemle* 1. évf. 3. sz. (1990. július), <http://digit.drk.hu/?m=lib&book=3&p=499>)

¹⁶ **Vaszily János** (1921-1982): református lelkész, 1959-1982 között a Szlovákiai Református Keresztény Egyház egyetemes titkára. Káplán volt Pozsonyban (1944-1946) és Bánócon, majd ugyanitt adminisztrátor lelkész 1946-1949 között. 1951-ig missziós lelkészként szolgált Vásárhelyen, majd lelképásztorként Ekecsen (1951-1959). Rimaszombatban töltötte élete utolsó lelkészi éveit (1959-1982), közben a Zeherje-Pokorágy egyházközségek gondozó lelkésze is volt. (Forrás: A Szlovákiai Református Keresztény Egyház zsinati levéltára)

¹⁷ **Souček, Josef Bohumil** (1902-1972): cseh teológus, a Csehtestvér Egyház lelkésze, a Csehszlovák Huszita Evangélikus Hittudományi Kar újszövetségi tanszékének professzora, a prágai Comenius Evangélikus Teológiai Kar dékánja, az ökumenikus Biblia fordításának kezdeményezője. 1921-ben érettségizett a prágai Akadémiai gimnáziumban. A prágai Károly Egyetemen teológiát és történelmet tanult, 1923-1925 között Bázelen, Párizsban és Aberdeenben tanult. 1926-1930-ban lelkészként tevékenykedett, 1930-1945 között a Csehtestvér Egyház Zsinati Tanácsának titkára volt. 1930-ban megszerezte a teológiai doktor címet és 1933-ban habilitált újszövetségi tudományokból. 1945-ben professzorrá nevezték ki. A Comenius Evangélikus Teológiai Karon három választási cikluson keresztül dékánhelyettes volt, 1966-1970 között pedig dékánválasztották. 1961-ben kezdeményezője volt a Biblia cseh ökumenikus fordításának és egészen a haláláig vezette az újszövetségi csoportot. 1960-ban az Aberdeeni Egyetemen, 1969-ben a Bázeli Egyetemen kapott tiszteletbeli doktorátust. 2000-ben a szolgálataiért in memoriam megkapta a legmagasabb állami kitüntetést. (Forrás: http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Bohumil_Sou%C4%8Dek)

¹⁸ <http://praha-sk.ecav.cz/nasa-historia/>

¹⁹ Antifóna: a zsolnárt megszabott rend szerint megelőző és követő ének, vagyis a zsolnárt „keretverse”.

20 http://husiti-podborany.hys.cz/sites/default/files/pisne_noc_kostelu.pdf

21 http://zlatyfond.sme.sk/dielo/980/Tranovsky_Cithara-sanctorum-Dil-1-Pisne-duchovni-k-casum-zasvecenym-cirkevniho-roku/1

22 **Tiszai Nagy Menyhért** (1944-2012): református lelkész, író, költő, festőművész. Iskoláit Királyhelmecezen és Nagykaposon, teológiai tanulmányait a prágai Comenius Egyetem Evangélikus Hittudományi Karán végezte. Kiszélesen volt református lelkész. Alapító tagja volt a Tice Bodroghközi és Ung-vidéki Alkotóművészeti Társulásának. Később Aranyosapátiban létrehozta alkotóműhelyét, amely a Kárpát-medence magyar festőművészeinek és képzőművészeinek adott otthont. Vers és prózaíró is volt, valamint kitűnően muzsikált. (Forrás: <http://uj szo.com/napilap/kultura/2012/09/18/elhunyt-tiszai-nagy-menyhert>)

²³ https://www.wien.gv.at/wiki/index.php/Sanatorium_Purkersdorf

²⁴ http://de.wikipedia.org/wiki/Herwig_Karzel

²⁵ Soós Mihály (???) az Ausztriai Református Egyházon belül működő Ausztriai Magyar Református Lelkigondozó Szolgálat megalapítója és vezetője.

²⁶ Szépfalusi István (1932 – 2000), bécsi evangélikus lelkipásztor, a Nyugat-Európai Magyar Lelkigondozó Szolgálat vezetője és a Bornemisza Péter Társaság alapító titkára.

²⁷ dr. Bertalan Imre (1918-2008) <http://www.hacusa.org/hu/2008-sajtoanyagok/dr-bertalan-imre-tiszteletes-gyaszszertartasat-szeptember-6an-tartjak-washingtonban>

²⁸ https://de.wikipedia.org/wiki/Jan_Mili%C4%8D_Lochman

²⁹ **Csordás Gábor** (1920-1992): református lelkész. 1947-ben emigrált Svájcra, majd az Amerikai Egyesült Államokba emigrált. A New York 82. utcai Független Magyar Református Egyház lelkipásztora, a New York-i Egyházmegye tiszteletbeli esperese, egyházkerületi főjegyző volt. (Forrás: http://www.reformatus82.com/2010_01_01_archive.html)

³⁰ http://phoenix.szarvas.hu/cgi-bin/szarvas_es_videke/szarvas.awk?1998/03.27/brachna.wp

³¹ Elek Áron (???): a West Side Magyar Református Templom lelkésze Clevelandben. A templom nagy segítséget nyújtott a második világháború és az 1956-os forradalom után elmenekült magyaroknak. Elek Áron 1963-tól töltötte be a tisztségét. Az ő ideje alatt a gyülekezet új templomot vásárolt a Nyugati 150-ik utca és a Puritas út sarkán. A gyülekezet 1976-ban költözött át az új épületbe és ebben az évben megkezdték a gyülekezeti terem építését is. Az építkezést 1978 szeptemberében fejezték be. Ez a modern építmény az új központja a közösség tevékenységeinek Cleveland-ben. A magyar egyházak közül jelenleg az egyik legnagyobb és legaktívabb az Egyesült Államokban. http://www.hungariancatholicmission.com/faith/churches/other-us/h_oh-westsidehungarianrefchurch.pdf

32 LCA - Luther Church in Amerika, Amerikai Lutheránus Egyház

33 <http://colleges.usnews.rankingsandreviews.com/best-colleges/wittenberg-university-3143>

³⁴ A keresztyén egyházak története során jelentős viták voltak arról, miként lehet értelmezni Jézus jelenlétét az úrvacsora jegyeiben. A római katolicizmus nézete erről az átlényegülés (transzszubsztanciáció) tana, amely szerint az ostya és a bor a papi megszentelés során valójában a Messiás testévé és vérévé válik. „*Az elemek mágiikus átváltozásáról van tehát szó, ténylegesen a golgotai áldozat kultikus megismétléséről*” (Török István). A lutheránus úrvacsora tan lényege ezzel szemben a konzubsztanciáció, azaz együttlányegülés. Eszerint a kenyér és a bor nem lányegülnek át, mégis mind Jézus teste, mind pedig a vére valóban jelen van az úrvacsorában a kenyérral és a borral *együtt*. A református értelmezés szerint az úrvacsora jegyei nem változnak át Jézus testévé és vérévé, ugyanakkor az élő, megdicsőült Krisztus az úrvacsorában valóságosan jelen van, és a hívekkel teljes valójával közösségre lép. Ez azonban – miként az igehirdetésben is – a Szentlélek által történik. (Forrás: Török István: Dogmatika. (Amszterdam, 1985.) XI. rész, 35. fejezet: Az Úrvacsora)

35 The West Side Hungarian Lutheran congregation was organized in February 1938 with eleven members. Reverend Gábor Brachna, first minister of the newly formed congregation took charge in March of the same year.

³⁶ **Hamza András** (1920–1983): református lelkész. Teológiai tanulmányait Budapesten végezte 1938-1942 között. 1942-től segédlelkész volt Budapesten a Pozsonyi úton, majd 1944-ig Kecskeméten, utána újra Budapesten a Külső-Józsefvárosban, majd 1947-ig ismét a Pozsonyi úti gyülekezetben. 1945-től a Független Ifjúság szerkesztője volt. 1947 elején letartóztatták, majd néhány hónap után ideiglenesen szabadlábra helyezték. 1948-ban Svájcba távozott, ahol gyári munkás volt, és a magyarok lelki gondozását is végezte. 1950 első napjaiban érkezett az USA-ba. Először beosztott lelkész volt Pittsburgh-ben, majd 1951-1955 között lelkipásztor Daytonban (Ohio), 1957-ben a New York-i 116. utcai presbiteriánus magyar egyház lelkészévé választották meg. 1961-től egy évtizeden át a New York-i Madison Avenue presbiteriánus egyház adminisztrátora volt, továbbra is ellátva a

magyar gyülekezet gondozását. 1975-től haláláig a manville-i (New Jersey) magyar református gyülekezet lelkipásztora. Élete utolsó három évében az Amerikai Magyar Református Lelkészegyesület elnöke volt. 1973-ban New Brunswickban magyar nyomdát alapított, 1973-74-ben szerkesztette és kiadta az Őtágú síp című folyóiratot. Megalapította New Jersey állam egyetlen magyar énekkarát, a Kodály Kórust. (Forrás: Magyar Életrajzi Lexikon)

³⁷ **Bartha Tibor** (1912-1995): református lelkész, teológiai tanár, püspök. 1958-ban választották a Tiszántúli Egyházkerület püspökévé. 1986-ig állt az egyház élén mint az Egyetemes Konvent és Zsinat lelkészi elnöke. A Keresztyén Békekonferencia tagja, a Békekonferencia Tanácsadó Bizottságának alelnöke, 1959-től 1980-ig a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának elnöke volt. Nevéhez fűződik a szolgálat-teológia elvének kidolgozása. 1963-tól 1988-ig az Elnöki Tanács tagja volt. (Forrás: *Magyar Egyháztörténet*. Szerk. Szépné Czippán Noémi, Szép Sándor, Pápa, 2004.)

³⁸ **Ráski Sándor** (1920 –1977): református püspök. A teológiát Sárospatakon végezte (1945), lelkészi oklevelet kapott (1949). Segédlelkész Kassán, Sárospatakon. 1948-tól a sárospataki Református Tanítóképző Intézet vallásoktatója, majd Miskolcon segédlelkész, utóbb püspöki másodlelkész. 1950-től a Miskolc-belvárosi Egyházközség lelkésze. 1959-től a borsodi egyházmegye esperese és a Tiszáninneni Egyházkerület lelkészi főjegyzője, majd az egyházkerület püspökévé választották (1964). E minőségében az Országos Református Diakóniai Tanács elnöke (1973), s a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának alelnöke volt. Részt vett a Keresztyén Békekonferencia, az Európai Egyházak Konferenciája munkáiban. (Forrás: Magyar Életrajzi Lexikon)

³⁹ **Gyüre Zoltán** (sz. 1929): református lelkész. Alapiskoláit szülőfalujában, Mokcsakerészen (Nagymihályi járás), középiskoláit Ungváron, a Tanítóképző Főiskolát Sárospatakon végezte. Teológiai tanulmányait 1951-ben kezdte meg a Prágai Károly Egyetem Teológiai Karán, ahol 1956-ban diplomázott. A külföldi tanulmányútjai befejeztével Felsőlánra nevezték ki a felsőlánci, alsólánci, buzitai és restei református gyülekezet lelkipásztorává. 45 év után 2001-ben fejezte be gyülekezeti szolgálatát. Szepsiben, ahol ma is él, nyolc évig havi rendszerességgel tartotta a *Biblia üzenete* című előadássorozatát, kezdetben a Városi Könyvtárban, majd később a VMK F klubjában. A Szlovákiai Keresztyén Református Egyház püspöke 1992-ben kinevezte a Kassán megalakult Református Katekétikai Szeminárium igazgatójává, ezt a tisztségét 1998-ig töltötte be. Emellett hat éven keresztül a Zsinati Tanács tagja és 12 évig a Szlovákiai Keresztyén Református Egyház Etikai Bizottságának elnöke volt. (Forrás: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:KZBRHBrytRwJ:www.felvidek.ma/archivum/58-archivum-publicztika/35112-bemutatjuk-gyure-zoltan-nyugalmazott-reformatus-lelkipasztort+&cd=3&hl=hu&ct=clnk&gl=hu>)

⁴⁰ **Gööz Bertalan** (1944-2006): református lelkész. Érsekújváron és Csicsón végzett lelkipásztori szolgálatot, valamint 1986-2000 között beszolgáló lelkész volt Kolozsnémán. Emellett 12 éven át volt egyetemes titkára a Szlovákiai Református Keresztyén Egyháznak, és öt éven át igazgató-főtítkára a Szlovák Bibliatársulatnak, Besztercebányán. (Források: <http://www.parokia.hu/lap/hirlevel/ujzag/cikk/4339/?i=742>, <http://www.parokia.hu/lap/csicso-fuss-kolozsnema-reformatus-gyulekezete/cikk/mutat/kolozsnema/>, <http://www.parokia.hu/lap/hirlevel/ujzag/cikk/mutat/4993/?i=854>)

⁴¹ Ahogy Ravasz László püspök is mondta, a református lelkésznek mindenkit el kell temetnie, akinek a gyászszertartására felkérlik. A református egyházi temetés elvégzésének tehát nincsenek feltételei, netán kizáró okai (ellentétben pl. a keresztelelssel, konfirmálással, házasságkötés megáldásával, amelyek esetében bizonyos kritériumoknak meg kell felelni). A lelkész eltemet más felekezetűt, sőt adott esetben még ateistát is, ha a családtagok felkérlik erre. Temethet más felekezetű vagy világi tulajdonú temetőben, vagy akár más településen is az ottani lelkésszel történt egyeztetés után. A lelkipásztor azonban gyászistentiszteletet tart, nem kérhető fel szimpla búcsúztatásra - az elhunyt személyének méltatására világi temetéseken. Isten szolgálja Isten ígését hirdetik, és mivel a temetés is istentisztelet, ezért harangozunk is rá. Harangozás ezért csak egyházi szertartáshoz lehetséges. Polgári szertartást nem harangozunk ki, lévén nem istentiszteletről van szó. (Forrás: <http://www.parokia.hu/lap/kocsi-reformatus-egyhazi-kozseg/cikk/mutat/hogy-is-van-a-temetes/>)

⁴² https://hu.wikipedia.org/wiki/Fabiny_Tam%C3%A1s

⁴³ **Serkei Gépmúzeum:** Pohóczky Béla és fia, ifj. Pohóczky Béla református lelkészek alapították 1995-ben. „Van ott minden: cséplőgép, kukoricadaráló, körmös traktor és ezerféle motor - s egy ideje minden évben gépésztalálkozó. Szívesen látnak minden hozzáfértőt és kíváncsiskodót a Kárpát-medencéből, sőt távolabbról is”. (Forrás: Balogh Géza: Serkei masinák. <http://www.szabadsfold.hu/cikk?8094>)

⁴⁴ **Hajdú Ráfis János**, a mezőkövesdi Mezőgazdasági Gépmúzeum alapítója. A szabadtéri múzeum Magyarország

---

egyik legjelentősebb agrár-műszaki gyűjteményét őrzi, és jellegét tekintve is egyedülálló intézmény. A Hajdú Ráfis János és felesége, Bakos Mária magángyűjteményéből 1979-ben alapított múzeum a paraszti és uradalmi gazdálkodásban egykor használatos gépeket és munkaeszközöket mutatja be. 1979 óta megsokszorozódott a gépek és mezőgazdasági eszközök száma a kiállításon, így ma már mintegy 2600 tárgy látható a 2685 m² alapterületű múzeumban.

(Forrás:

http://www.hermuz.hu/muzeumandragogia/adatok/publikaciok/tudastar/mezogazd_gepmuzeum/mezogazdasagi_gepmuzeum.pdf)